

Razstava

Umetnost, šport in dediščina

Šport v pomenu raznovrstne telesne vadbe, veščin in tekmovanj je (telesno)kulturna stalnica človeštva že vsaj od visokih kultur starega veka. Marsikateri današnji izraz kot *gimnastika*, *stadion*, *arena*, *hipodrom*, *atlet* (borec/tekmovalec za nagrado), *Olimpija*, *olimpijske igre* nas vodi v evropsko antiko, ko so antični umetniki z različnimi motivi na vazah, mozaiki in kipi dokumentirali športne dejavnosti, antični arhitekti pa športno urbanizirali antično krajino.

S koncem antike in srednjim vekom so nastopile spremembe. V življenje evropskih prebivalcev so vstopili viteški turnir, igre in tekme ter dirke poimenovane šport. Z renesanso, humanizmom in pozneje razsvetljenstvom se je v evropsko zavest in življenje vrnila *gimnastika*, poosebljajoč telesno dejavnost in pisano paleto vaj z orodjem, brez orodja in na orodju, poleg tega pa tudi preskakovanje, plezanje, tekanje, metanje ter igre in veščine (npr. sabljanje, plavanje, borjenje). Gimnastiko so ponekod nadomestili z domačim izrazom, Slovenci s *telo-vadbo*, drugje so ohranili izvirnik. Pedagogi in zdravniki so v svojih spisih in tudi prvih praktičnih primerih priporočali telesno dejavnost ali telovadbo ter priklicali rek »*mens sana in corpore sano*«. S širitvijo ljubiteljske ali amaterske dejavnosti preko društev in zvez, na Slovenskem po letu 1861, ter sklepom o oživitvi olimpijskih tekmovanj leta 1894, je šport pridobil mednarodno razpoznavnost in prestopil vrata modernega šolstva.

Tudi umetnost in šport že dolgo sobivata in se prepletata, saj je šport prisoten na različnih področjih umetnosti. S športom so tesno povezani arhitektura in oblikovanje, vizualna umetnost, gledališče in film, na različne načine se odraža tudi v literaturi.

Tako kot drugod po svetu imamo tudi v Sloveniji bogato športno dediščino: trofeje, medalje, pokale, diplome, telovadno, športno in planinsko-alpinistično opremo, orodja, prve priročnike in učbenike ter drugo dokumentirano pisno in slikovno gradivo. Skrb za dediščino so prevzeli tako specialni muzeji za šport in olimpijstvo kot tudi drugi muzeji, kar je razvidno tudi iz skromne predstavitve slovenske športne dediščine v kulturno-muzejskih in drugih ustanovah.

S pričujočo razstavo želimo obiskovalce seznaniti, da so umetnost, šport in dediščina pomembni gradniki celostnega kulturnega razvoja posameznika in družbe kot celote. Razstava sledi ciljem medresorskega nacionalnega projekta *Umetnost, šport in dediščina*, s katerim želimo kreativno povezati področja in spodbuditi nova kreativna partnerstva. Hkrati pa želimo opozoriti, da imajo v Sloveniji aktualni športni dosežki bogato tradicijo in dediščino, ki si zasluži našo pozornost.

Organizatorji razstave

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO

EN-KNAT

SLOVENIJA
OLIMPIJSKI KOMITEJ
SLOVENIJE
ZDRUŽENJE
ŠPORTNIKOV SVEZ

Idejna zasnova, koordinacija in urejanje

dr. Tomaž Pavlin
mag. Nataša Bucik
mag. Mojca Jan Zoran
Ana Petrovčič

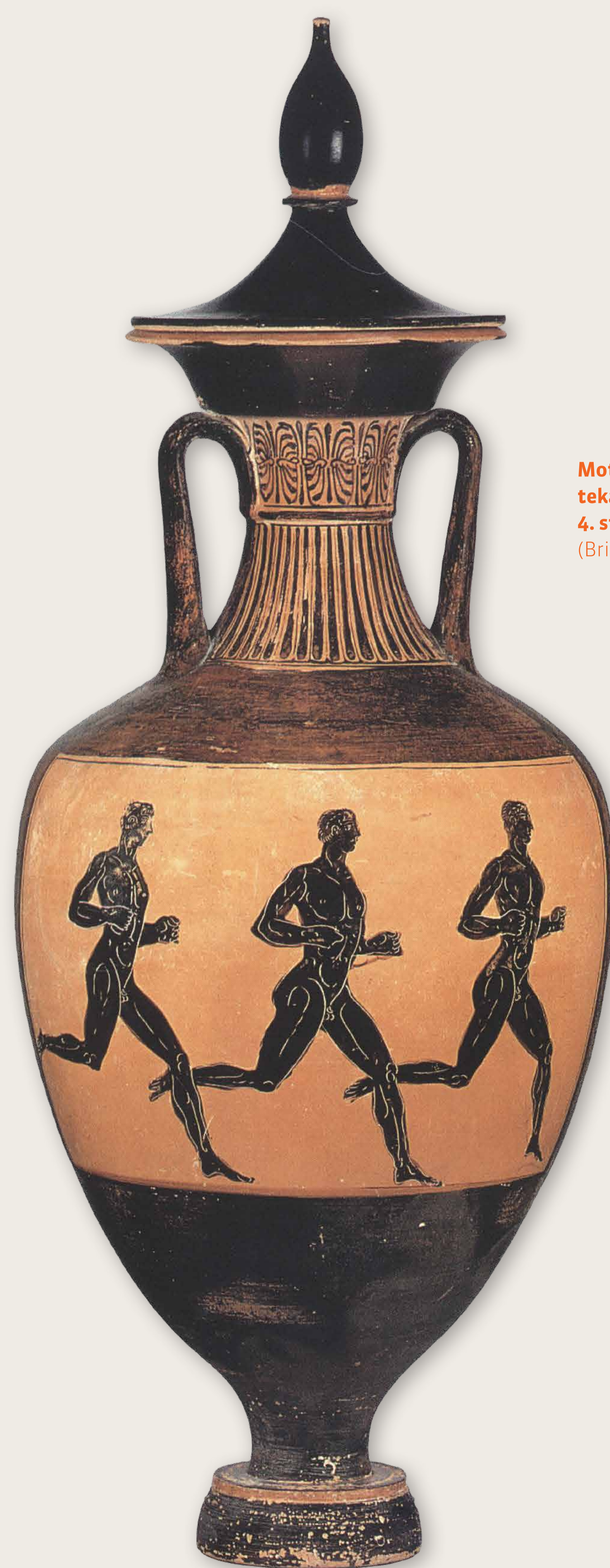
Oblikovanje

Matej Koren Studio

Jezikovni pregled

Kristina Sluga

Motiv tekačev dolikosa,
teka na daljšo razdaljo,
4. st. pr. n. št.
(Britanski muzej, London)

Sodelujoče ustanove

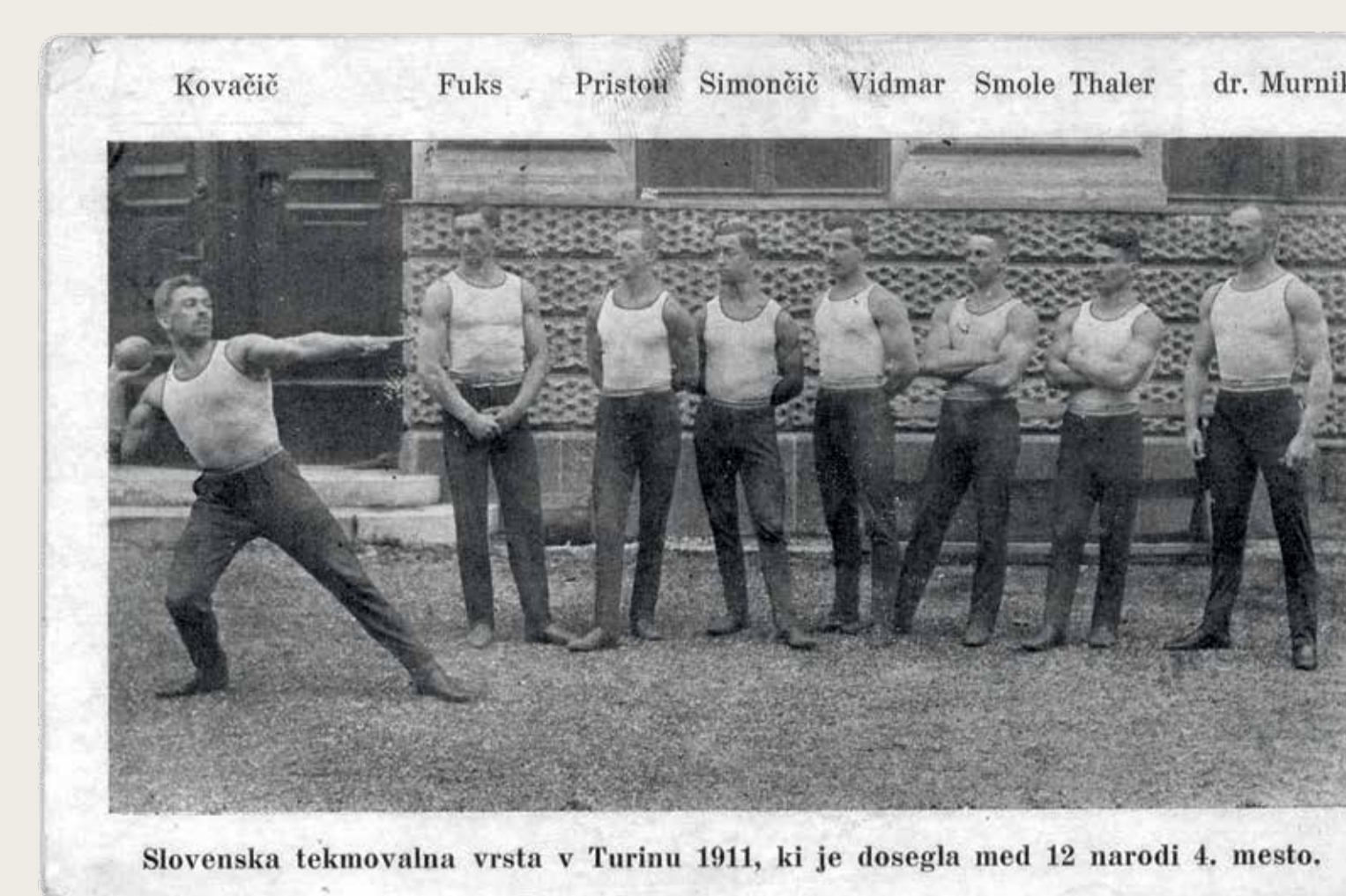
→ SLOGI – Gledališki muzej
Gledališče in šport – sobivanje v igri

Robert Grgič, gimnastičar, v predstavi *Me-ti / Knjiga obratov*

→ Fakulteta za šport
Viktor Murnik (1874–1964)

Vrsta Slovenske sokolske zveze pod vodstvom Viktorja Murnika

← Zgodovinski arhiv Celje
Vsi odtenki športa skozi arhivsko gradivo

»Vsi na kolo za zdravo telo«

← Muzej Ribnica
Jakob Oražem Ribnica – Tovarna telovadnega orodja JOR

Logotip podjetja JOR

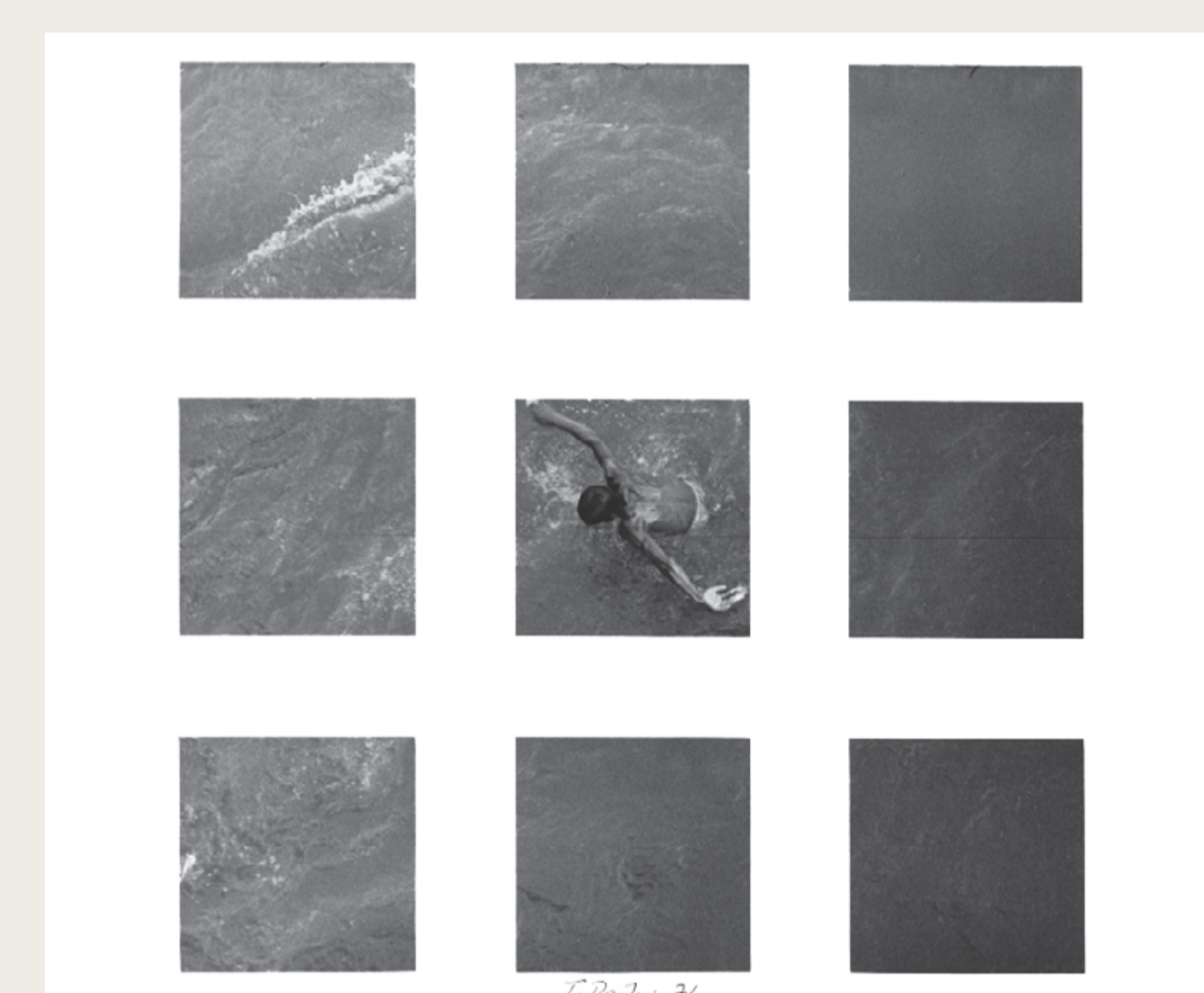
→ Slovenski šolski muzej
Telesna vzgoja v šolstvu na Slovenskem

Tek na stadionu Bežigrad

→ Moderna galerija
Dve umetniški deli z motivom športa

Plavalec
Tone Rački

← Narodni muzej Slovenije
Rudolf Cvetko (1880–1977)

Nadporočnik Cvetko vadi sabljanje z nadporočnikom Nikitschem

← Narodni muzej Slovenije
Boris Gregorka (1906–2001)

Boris Gregorka med skokom v višino s palico na vesokolskem zletu v Beogradu leta 1930

→ Muzej narodne osvoboditve Maribor
Kolesarstvo v Mariboru

Prva dirka z BMX kolesi za pokal Maribora

→ Muzej narodne osvoboditve Maribor
Od začetkov smučanja do Zlate lisice

Smučarji pod Mariborsko kočo na Pohorju

← Loški muzej Škofja Loka
Šport in umetnost na Loškem

Logotip Pokala Loka
Ive Subić

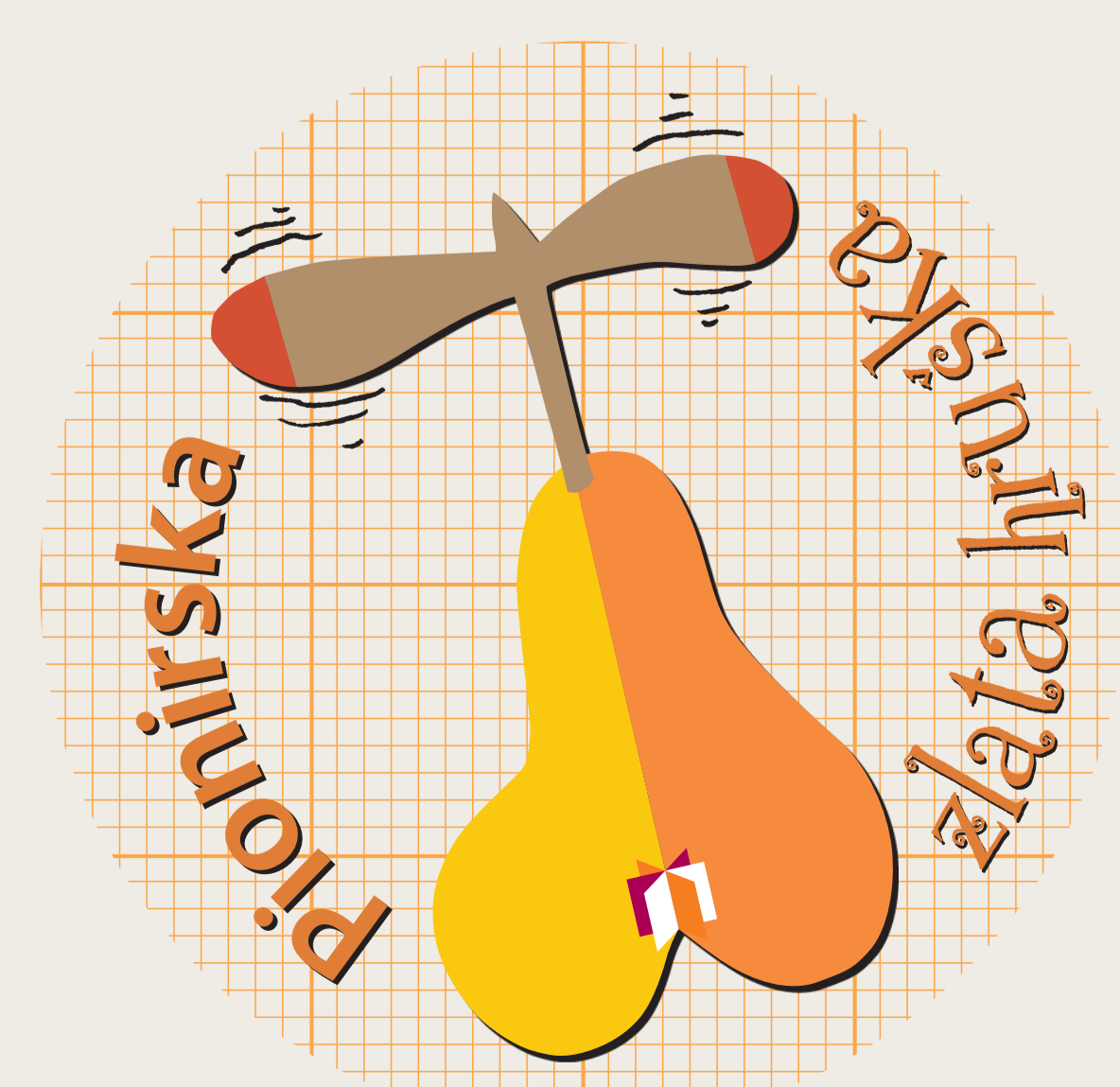

← Muzej športa
Dediščina in šport

Ena od sob z razstavo o sokolstvu v okviru 1. jugoslovanskega vesokolskega zleta

→ Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska
»Branje je za duha to, kar je telovadba za telo.«

Zlata hruška
Znak za kakovost knjige

→ Tehniški muzej Slovenije
Utrinki delovanja tovarne športnega orodja Elan

Delavke vijačijo kovinske robnike smučí

MUZEJ ZA ARHITEKTURO
IN OBLIKOVANJE
MUSEUM OF
ARCHITECTURE AND DESIGN

Pripravila
Natalija Lapajne

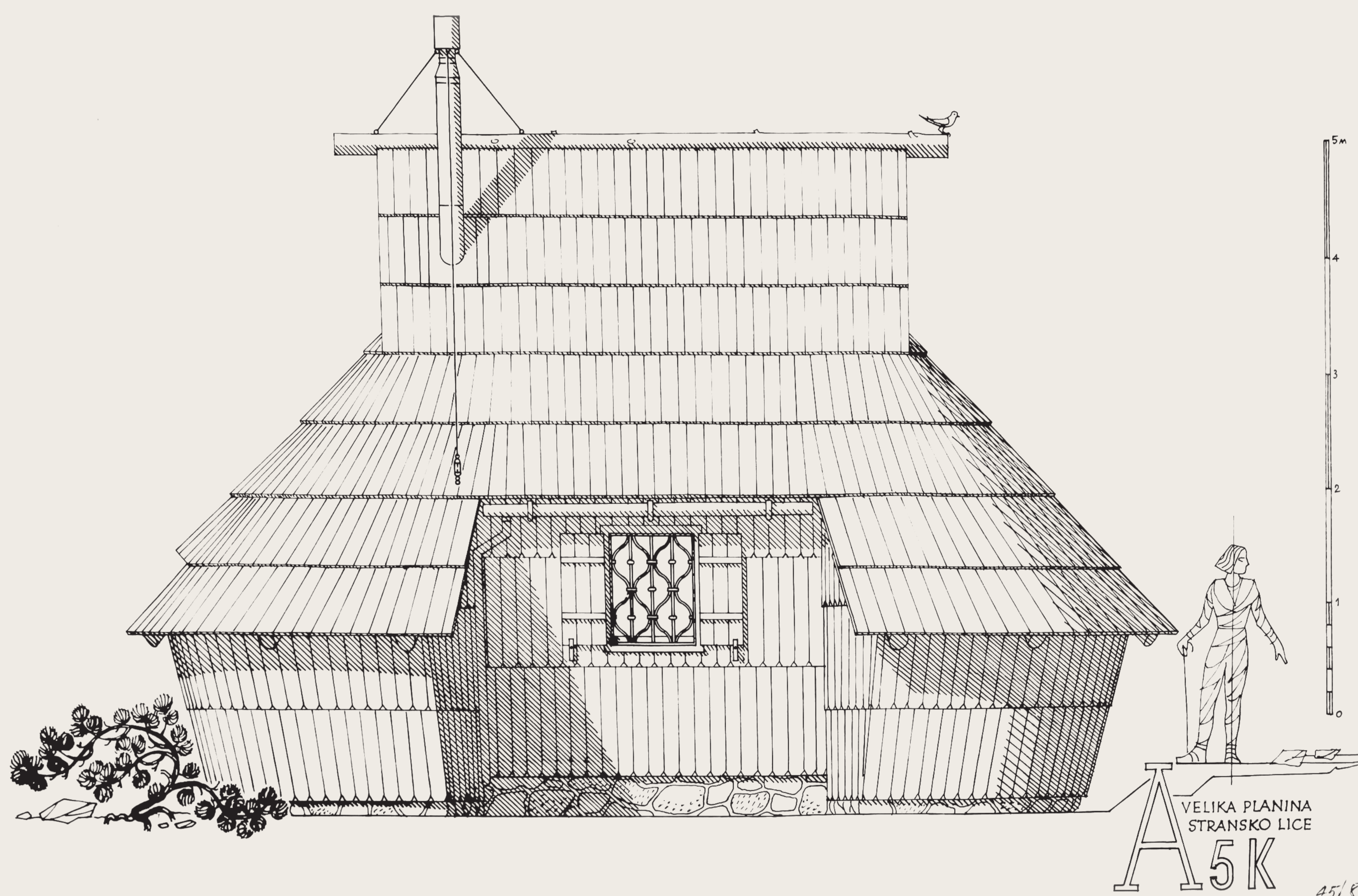
Muzej za arhitekturo in oblikovanje
Pot na Fužine 2
1000 Ljubljana

www.mao.si

Muzej za arhitekturo in oblikovanje Umetnost in šport iz zbirk MAO

➔ Počitniško naselje na Veliki planini Vlasto Kopač

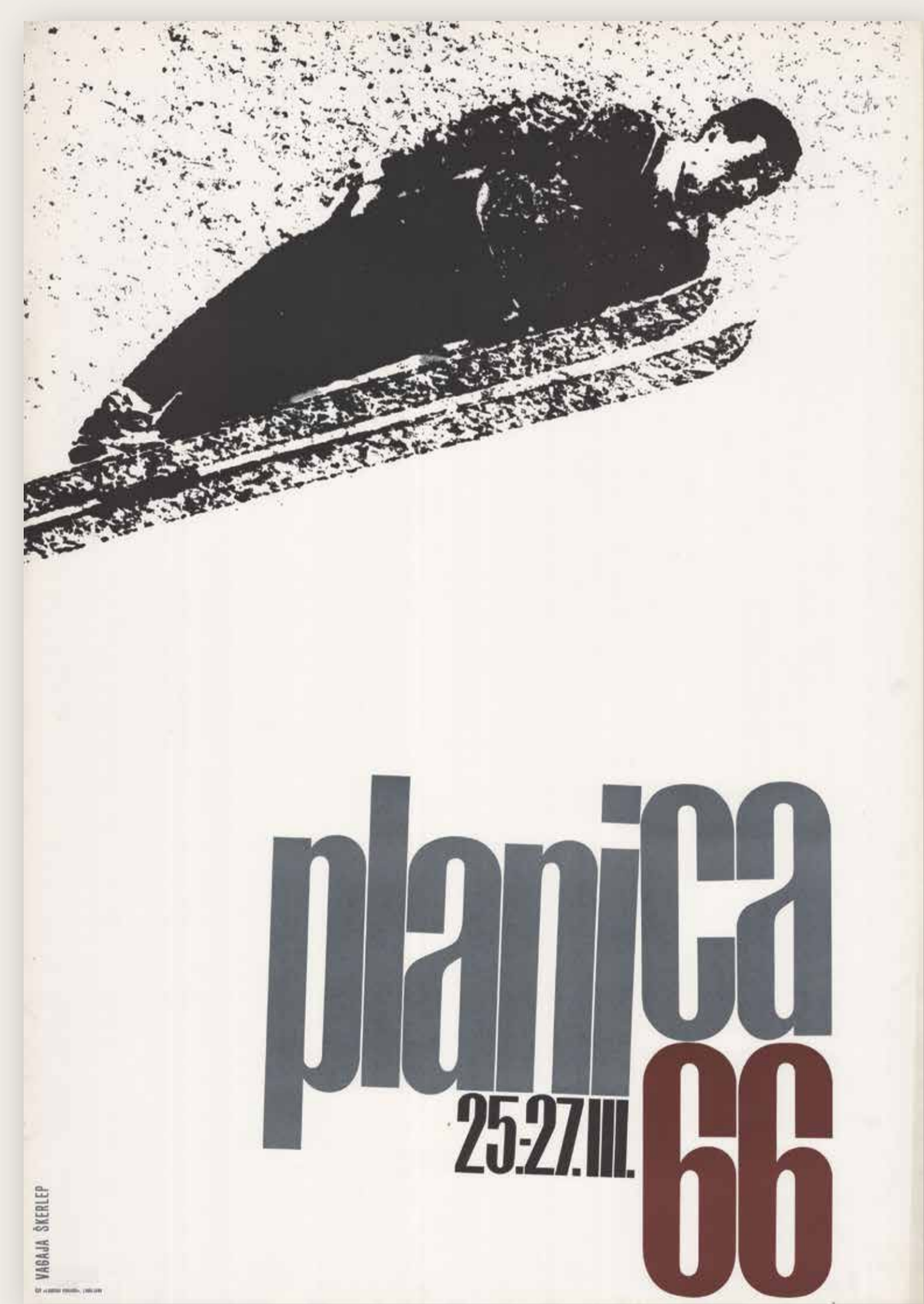
Počitniško naselje na Veliki planini (1960–1970) je primer trajne, sonaravne arhitekture in zgled, kako je arhitektura pastirskih staj postala navdih za sodobno ponudbo sindikalnega turizma v socialističnih časih. Arhitekt **Vlasto Kopač**, sicer velik ljubitelj gora, se je namesto za postavitev hotelov in depandans ter komercializacijo planinstva odločil za pristen, ljudem domač sistem lesenih počitniških koč – preoblikovanih ovalnih pastirskih bajt – združenih v zaselke *Na Jamah*, *Pod Purmanom*, *Za Gradiščem*, *Na Zelenem robu* in druge. Z izgradnjo gondolske žičnice sredi šestdesetih in sedežnice na Veliko planino je prostran planinski svet postal dostopen številnim izletnikom, planincem, smučarjem.

Slovinci se večkrat označujemo kot športni narod, s čimer sta v veliki meri povezana tudi arhitektura in oblikovanje. Gradnja smučišč, hotelov, športnih objektov (npr. stadioni), gorskih zavetišč, oblikovanje smuči in druge športne opreme ter tiskano

gradivo povezano s promocijo športnih dogodkov predstavljajo številne zanimivosti v zbirkah Muzeja za arhitekturo in oblikovanje (MAO). Mnogi športni podvigi so bili zabeleženi tudi skozi fotografski objektiv. Tovrstna tema povezuje vse zbirke muzeja in

skozi muzejske predmete (oblikovalske izdelke, arhitekturne in urbanistične načrte ter fotografije) nudi zanimiv vpogled v zgodovino športa v Sloveniji.

➔ Planica '66 Uroš Vagaja

Uroš Vagaja je plakate za planiške skoke oblikoval v letih 1963, 1966 in 1967. Na plakatu *Planica 66* je kot likovno izrazno sredstvo oblikoval tudi napis *Planica*, ki ga je skupaj z letnico razdelil na dva dela, kar asociira na skakalčev spust in skok. Uroš Vagaja sodi med najpomembnejše oblikovalce modernističnega grafičnega oblikovanja v petdesetih in šestdesetih letih.

➔ Čevlji za smučarski tek Alpina Racing Elite CL in CS, 2008

Tekmovalni čevlji, s katerim v teku na smučeh in v biatlonu tekmujejo svetovno priznani tekači, je dobil več mednarodnih oblikovalskih nagrad (zlata medalja na BIO 18, nagrada Red Dot 2008, nagrada Good Design 2009). Gre za inovativen in tehnološko najbolj dognan Alpinin izdelek, ki ga je oblikovalec **Jure Miklavc** razvil s konstruktorjem **Robertom Križnarjem** in grafičnim oblikovalcem **Janom Jagodičem**. Čevlji so zasnovani tako, da kar najbolje prenašajo silo noge na smučko, zato je izguba energije zelo majhna. Odlikujejo jih ergonomski volumen, ustrezen flex, odlična torzijska stabilnost, preprosto obuvanje in sezuvanje, inovativen sistem zavezovanja in lahkost.

➔ Na smučeh Karlo Kocjančič

Karlo Kocjančič je eden najpomembnejših avtorjev barvnih diapozitivov iz 2. polovice tridesetih let. Znane so predvsem njegove fotografije gorske krajine. Pri fotografiranju si je prizadeval zajeti slikovne prizore in jih tudi drzno kadriral ter hkrati raziskoval predvsem barvne vrednosti svetlobe. Posnetek učinkuje zelo moderno in ima izjemno vizualno draž, hkrati pa priča o smučarski opremi tistega časa.

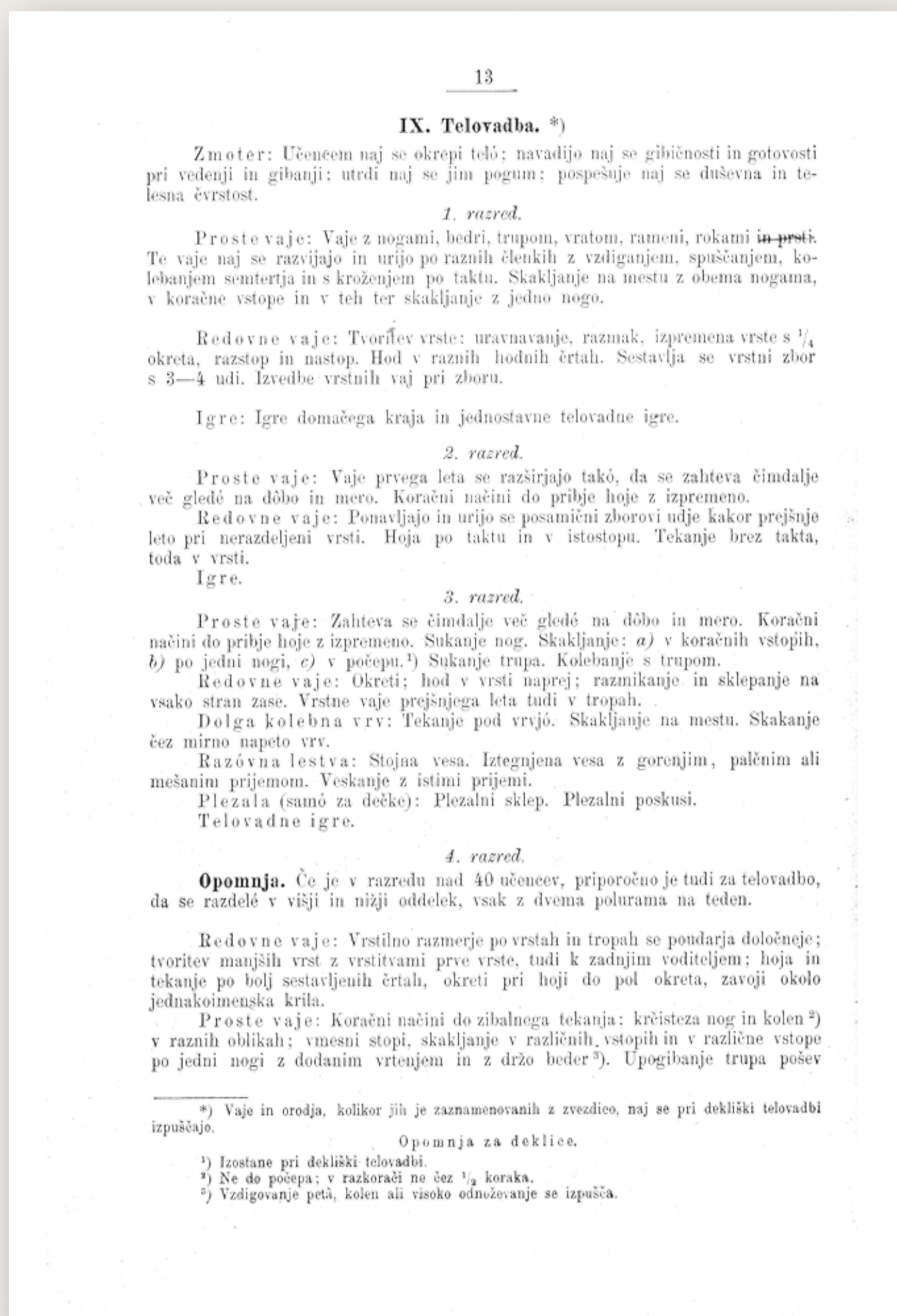
Pripravila
Mateja Ribarič

Slovenski šolski muzej
Plečnikov trg 1
1000 Ljubljana

www.ssolski-muzej.si

Slovenski šolski muzej

Telesna vzgoja v šolstvu na Slovenskem

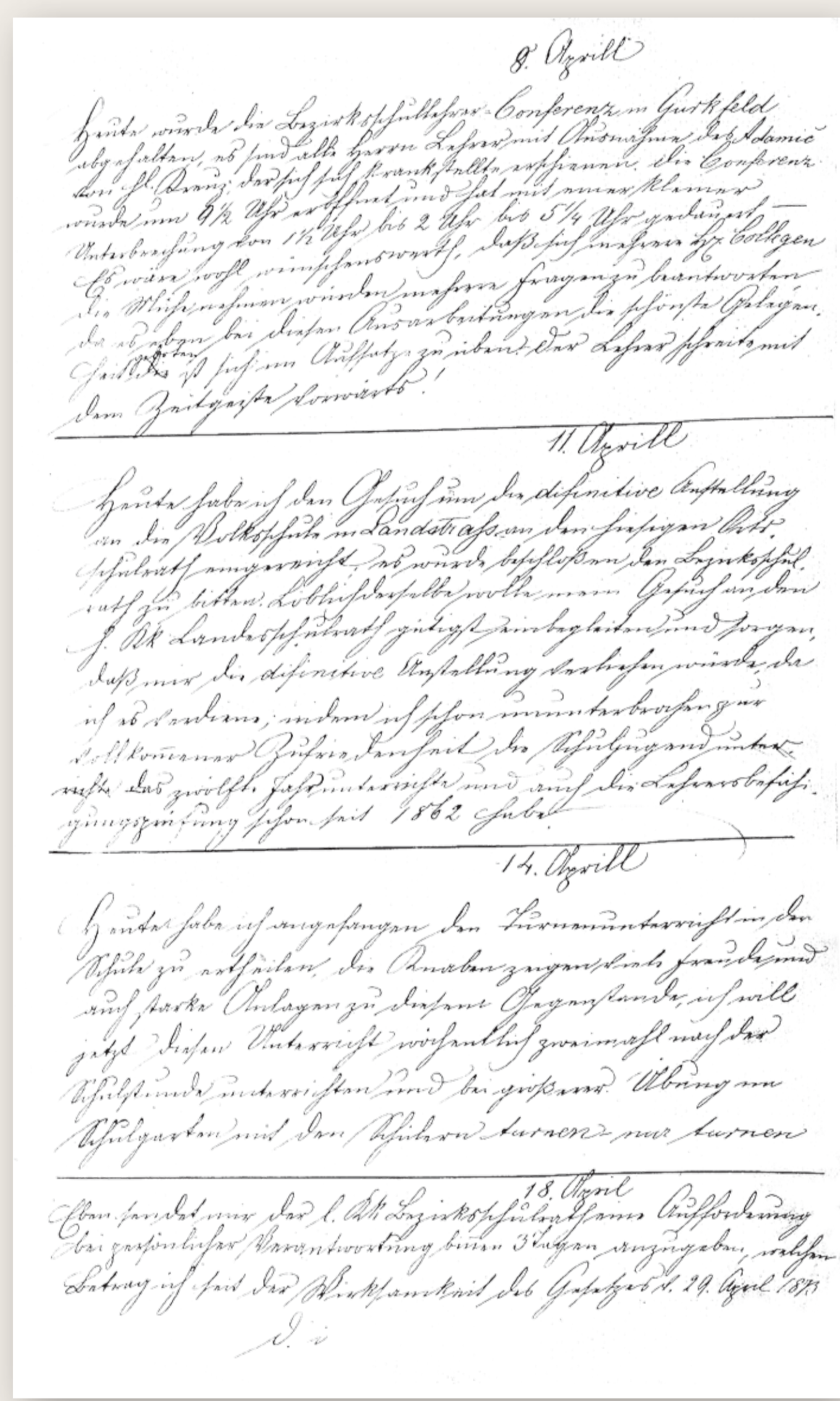

Uvedba telovadbe kot učnega predmeta od 2. pol. 19. st.

Telovadba je bila v predmetnik osnovne šole prvič uvedena leta 1869 s tretjim avstrijskim državnim ljudsko-šolskim zakonom. Smoter in glavne značilnosti poučevanja novega predmeta v ljudski šoli so bile opredeljene leta 1870 v Šolskem učnem redu za občje ljudske šole, ki je določal naloge in cilje telovadbe, glavne zvrsti in oblike vadbe ter poudarjal različnost pri poučevanju telovadbe dečkov in deklic. Pouk telovadbe ali pozneje telesne vzgoje je imel kljub zakonskemu priznanju zaradi težavnih materialnih okoliščin in predsodka o neznanstvenosti oziroma le strokovnem ali večšinarskem značaju predmeta še dolgo časa obrobno položaj. Učni smotri so bili v vseh vrstah ljudskih šol bolj ali manj enaki (krepitev telesa in duha, ljubezen do reda, samozaupanje). Podobne so si bile tudi predpisane vrste telovadnih vaj (redne vaje, proste vaje, opora ležno spredaj, vaje s palicami, kolebnica za skakanje, nizka greda, lestve, plezalne vaje, vaje na bradlji, igre).

Telovadišče na šolskem vrtu OŠ Griže

Uvedba predmeta je odprla vprašanje objekta in kadra. Pred prvo svetovno vojno so na celotnem slovenskem narodnem ozemlju postavili 59 telovadnic. V veliki meri so bile preurejene iz učilnic. Večji del ljudskih šol je že zgodaj imel letna telovadišča, kjer so lahko telovadili samo ob ugodnih vremenskih razmerah (leta 1880 je bilo 251 letnih telovadišč). Najpogosteje so tak prostor uredili kar v šolskem vrtu, ki ga je konec 19. stoletja dobila večina šol.

Omembna telovadbe v šolski kroniki kostanjeviške šole 1873–1876

Jože Jeram, učitelj v Kostanjevici, je v dnevniških zapisih ob uvajanju telovadbe zapisal: »14. april 1874. Danes sem začel s poukom telovadbe. Dečki kažejo veliko veselja in tudi močne priprave za ta predmet. Ta pouk bom zdaj imel dvakrat tedensko po šolskih urah in pri večji vadbi v šolskem vrtu telovadil s šolarji.« Zadovoljstvo z novim predmetom je učitelj že čez nekaj dni izrazil z novim vpisom: »22. april 1874. Ker je danes zelo prijeten topel dan in je v šolskem vrtu zelo veliko dela, sem popoldan peljal šolsko mladino v šolski vrt. Deklice so pulile plevel, dečki pa so na prostem prvič vadili prve vaje iz telovadbe. Zelo prijeten in zabaven učni predmet. Zelo sem bil zadovoljen, da sem po nasvetu našega okrajnega šolskega nadzornika začel poučevati ta učni predmet.«

Prva telovadnica na Slovenskem Realka v Ljubljani, 1874

Prvo šolsko telovadnico so zgradili leta 1874 ob novo zgrajeni realki v Ljubljani, medtem ko so najsodobnejše opremljeno šolsko telovadnico zgradili v začetku 20. stoletja na zasebni Škofjski klasični gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano.

Telovadba deklic v telovadnici konec 19. stoletja

Glede na pedagoško razmišljanje o razlikovanju med telesnimi sposobnostmi dečkov in deklic, so bile nekatere vaje predvidene samo za dečke (deklice niso skakale v počepu, plezale po drogu, stopale po navpičnih lestvah, hodile po gredi...). V obdobju konservativnejše vlade so dekliško telovadbo celo izbrisali iz učnih načrtov.

Tehniški muzej Slovenije

Utrinki delovanja tovarne športnega orodja Elan

1

- 1 Delavke pletejo loparje za badminton, 1955
- 2 Delavke vijačijo kovinske robnike smuči
- 3 Preizkus izdelka v razvojnem inštitutu tovarne Elan
- 4 Leseno ogrodje kajaka enoseda
- 5 Delavca izdelujeta telovadno kožo
- 6 Kolektiv tovarne športnega orodja Elan, 1946
- 7 Delavec razvršča sani v pahljačo za nadaljnjo proizvodnjo

Za predhodnico *Elana* šteje partizanska »smuška delavnica« v Cerknem, kjer so pod vodstvom smučarja in vizionarja RUDIJA FINŽGARJA decembra 1944 izdelali prve pare smuči za potrebe partizanske smučarske enote. Po osvoboditvi je bila v iskanju rešitve pomanjkanja telovadnega in športnega orodja ter opreme septembra 1945 ustanovljena zadruga. Poimenovali so jo *Elan*. Prostore so našli v Žgoši pri Begunjah. Zadruga je leta 1947 prerasla v podjetje, ki se je širilo in raslo ter širilo tudi temeljni smučarski proizvodni program.

Podjetje in blagovna znamka *Elan* sta zgodba ljudi, ki že več kot 70 let izdelujejo vrhunske športne in rekreativne pripomočke za zimske aktivnosti, aktivnosti na vodi in v zraku, v telovadnicah in dvoranah ter na športnih in otroških igriščih.

Elanovi izdelki in storitve so že v preteklosti in še danes navdajajo Slovence z nacionalnim ponosom. Zmagovalci na Elanovem športnem orodju, tuji in zlasti domači, so naši heroji, s katerimi se radi enačimo.

Blagovna znamka *Elan* je bila in ostaja sopomenka za inovativno delo na področju športne in rekreativne opreme, od leta 2009 tudi proizvodnje visokokakovostnih kompleksnih kompozitov za industrijo vetrne energije.

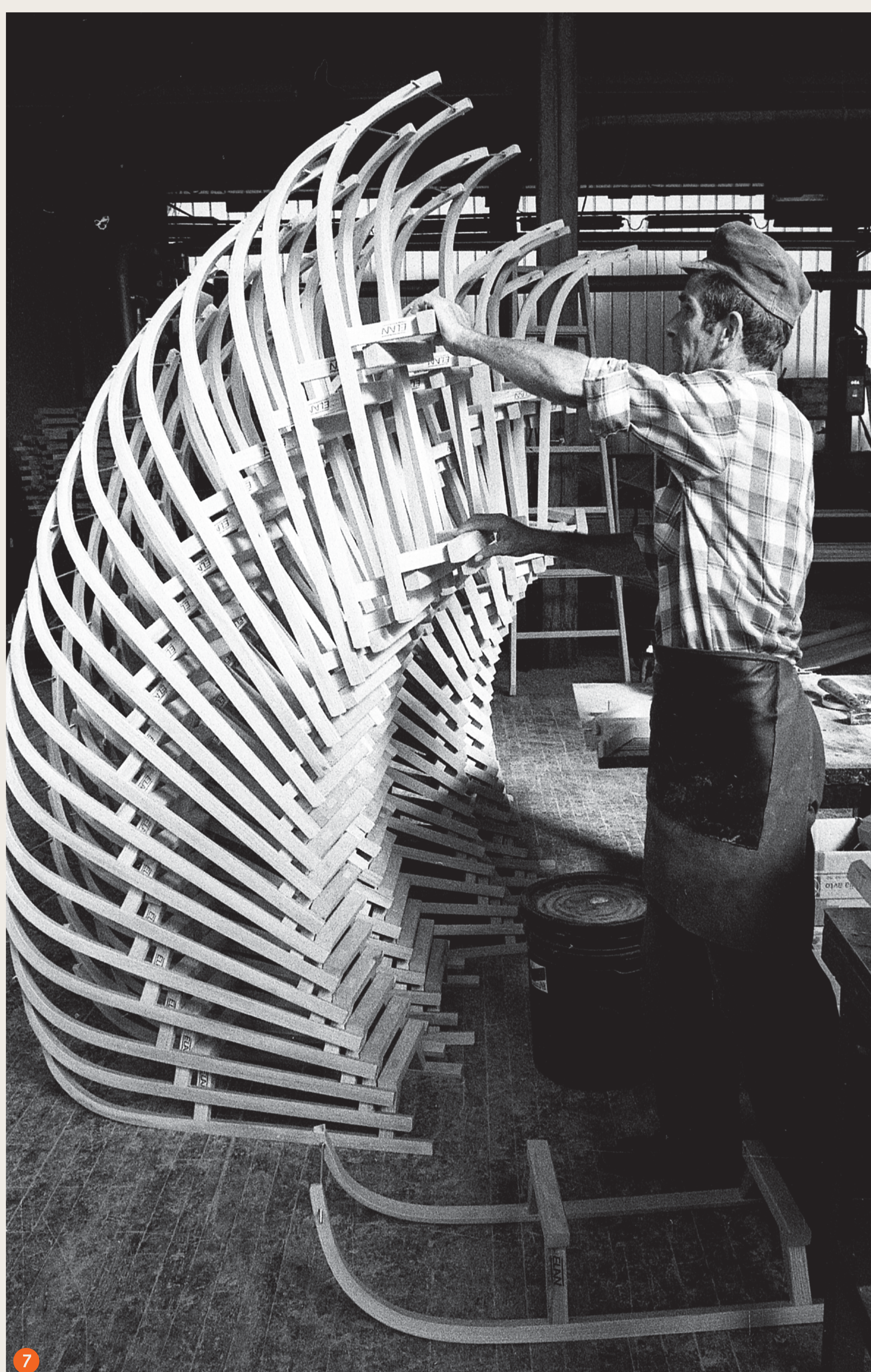
2

3

4

7

5

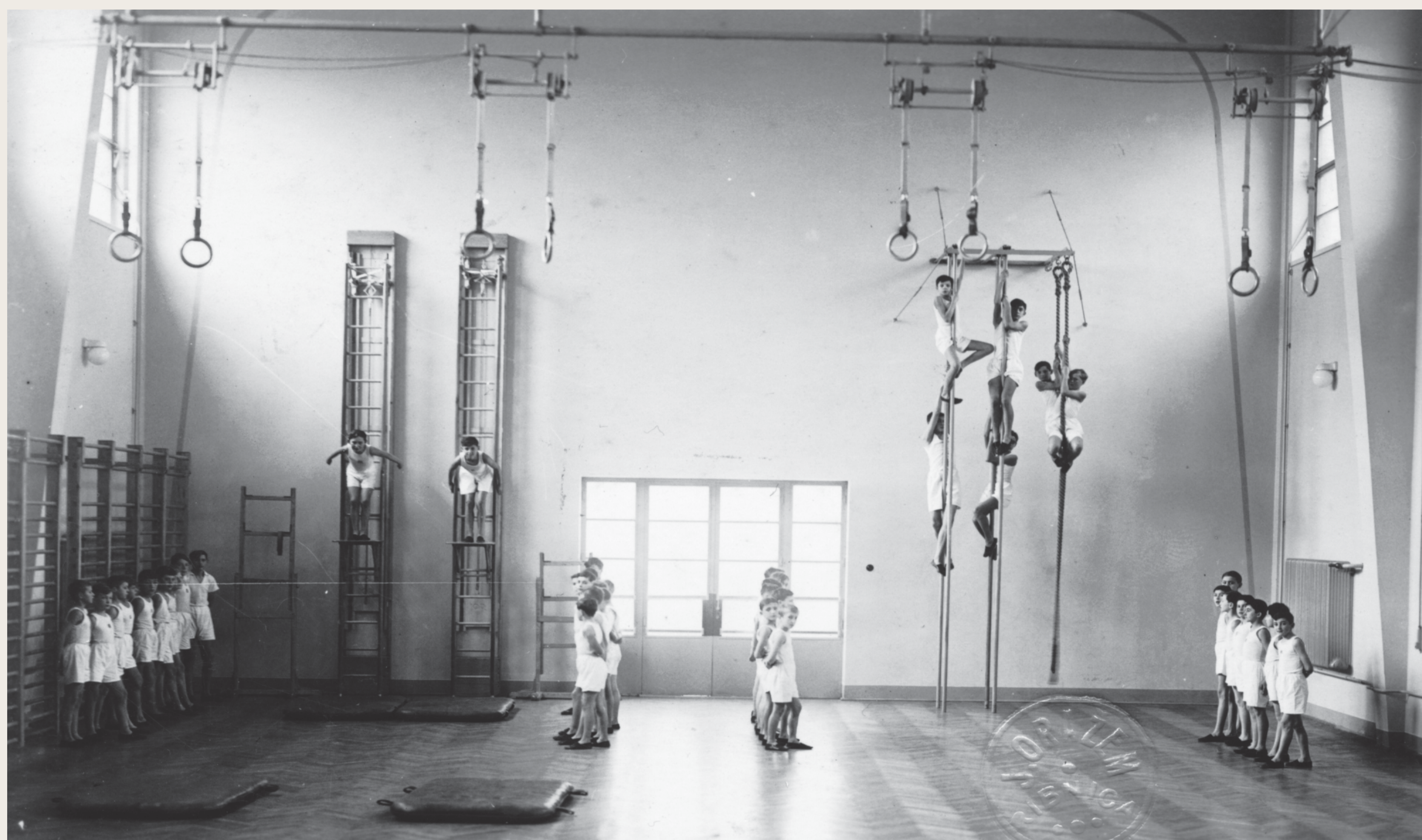

6

Utrinki delovanja in razvoj Elana so predstavljeni tudi na tematski razstavi v Bistri, ki je bila odprta v letu 2016.

Muzej Ribnica

Jakob Oražem Ribnica – Tovarna telovadnega orodja JOR

Tovarna telovadnega orodja Jakob Oražem Ribnica – JOR je delovala med letoma 1909 in 1948. Poleg kakovostnega programa različnih telovadnih orodij je podjetje izdelovalo tudi kmetijsko orodje in kasneje celo medicinske pripomočke. Podjetje se je razvilo iz ključavničarske delavnice Jakoba Oražma – Jergčevega z Mlake, ki se je preizkušal tudi v drugih novitetah tistega časa, v začetku 20. stoletja je med drugim postavil svojo elektranjo, ki je napajala javno ribniško razsvetljavo.

Leta 1948 je bila delavnica JOR nacionalizirana in preimenovana v Okrajno kovinsko podjetje. Večino JOR-ovih zimskih programov so že ob nacionalizaciji prenesli v Begunje na Gorenjskem in jih priključili takratni Zadrugi za izdelavo smučij in telovadne opreme ELAN. Leta 1949 je delavnico prevzelo podjetje Slovenija-šport Ljubljana, 1951 pa podjetje Planica-šport. V naslednjih letih se je ribniški del podjetja popolnoma osamosvojil in se leta 1955 preimenoval v Kovinsko podjetje Ribnica. To ime se je ohranilo do leta 1969, ko se je podjetje preimenovalo v RIKO – Ribniška kovinska industrija.

↑ Telovadni blazini 30. leta 20. stoletja

Osnovo naše muzejske zbirke predstavljajo telovadna orodja, v našem arhivu pa hranimo tudi večje število načrtov telovadnih orodij. V letu 2017 smo skupaj z Muzejem športa izvedli konservatorsko-restavratorske postopke na dveh telovadnih blazinah. Blazini, domnevno izdelani v 30-ih letih 20. stoletja, sta iz govejega usnja, napolnjeni z žimo, ob njunem prevzemu pa je bila opažena močna napadenost od insektov (moljev), nekaj mehanskih poškodb (raztrganine in ureznine) ter močna izsušenost in poroznost usnja na celotni površini.

↑ Bradlja JOR-ova telovadna orodja

V Športnem centru Ribnica je bila v letu 2017 odprta razstava, ki v dveh vitrinah predstavlja ohranjene primerke JOR-ovih telovadnih orodij. Opisi orodij v vitrini so povzeti po JOR-ovem prodajnem katalogu iz leta 1928/29. V vitrini, ki je na fotografiji, so razstavljeni naslednja telovadna orodja: bradlja, krogi, krogla in uteži.

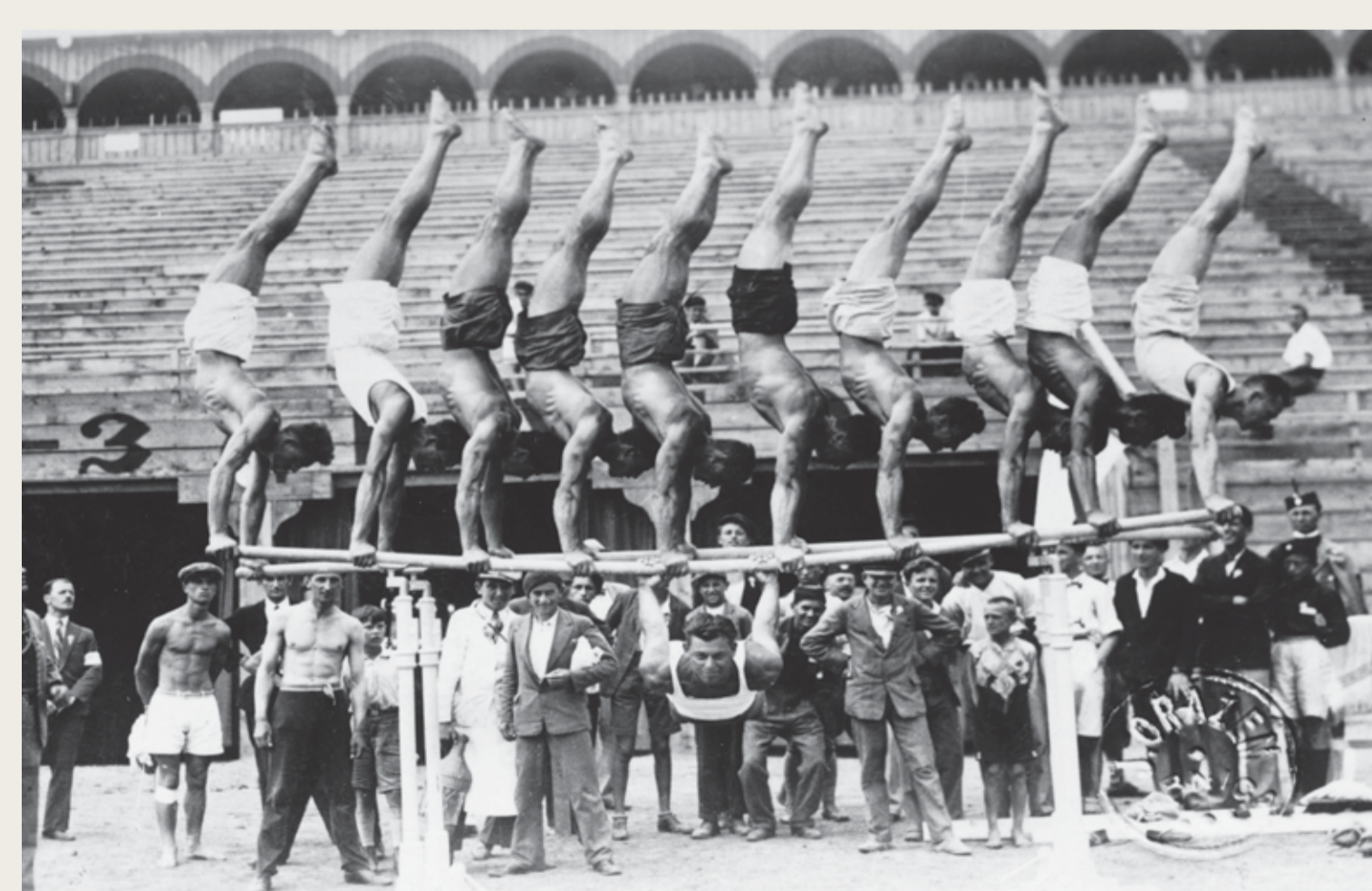
↑ Prodajni katalog podjetja JOR iz let 1922–1924

Ohranjena prodajna kataloga podjetja JOR (prvi iz let 1922-1924 in drugi iz leta 1928/29) pričata o podjetnosti lastnika in seveda o bogatem asortimentu izdelkov, v katerega so sodila tako telovadna orodja kot kmetijski stroji in medicinski pripomočki, ki so jih pričeli razvijati že konec 20-ih let 20. stoletja.

↑ Delavnica podjetja JOR

Fotografija je bila posneta v 30-ih letih 20. stoletja na dvorišču JOR-ovih delavnic.

↑ Trpežnost JOR-ovih orodij

Fotografija je bila posneta na izletu sokolov v Pragi sredi 20-ih let 20. stoletja in dokazuje trpežnost JOR-ove bradlje.

↑ Jakob Oražem s sokolsko čepico

Tako Jakob Oražem kot tudi vsi njegovi sinovi so bili aktivni sokoli. Verjetno je prav navdušenje nad telovadbo pripomoglo k vzpostavitvi proizvodnje telovadnega orodja. Na JOR-ovih telovadnih orodjih so telovadci nastopili že leta 1913, ko je v Ribnici potekal zlet Sokolske župe Ljubljana I.

↑ Logotip podjetja JOR

Veliko pozornost so posvečali tudi celotni podobi podjetja, kar je razvidno iz logotipov podjetja, ki so jih nenehno dopolnjevali in nadgrajevali.

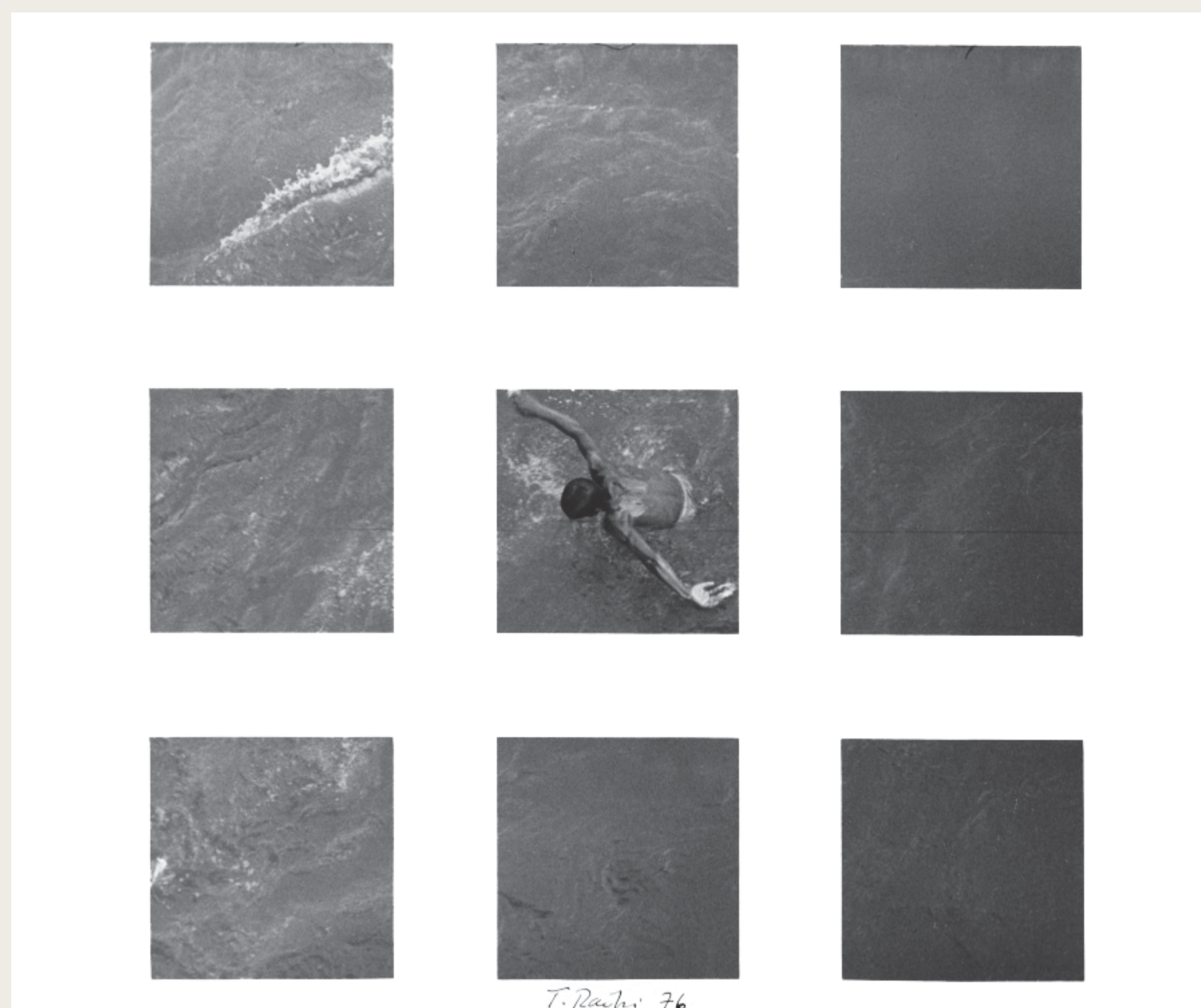
Moderna galerija

Dve umetniški deli z motivom športa

➤ **Plavalec** Tone Rački

Fotografija **Toneta Račkega** res nosi naslov *Plavalec*, a tisto, kar umetnika zanima, so predvsem vprašanja človekovega zaznavanja, obenem celote in njenih posamičnosti, ki so pravzaprav same lahko že lastna celota ali posamična fotografija. Del in celota hkrati. Podoba mladega plavalca, ki še stoji v vodi in ki bo ravnokar spet zaplaval, je kot v mreži razrezana oziroma sestavljena iz več posamičnih podob, ki tvorijo celoto, a obenem nastopajo tudi samostojno. V tem je med drugim eden ključnih prispevkov Toneta Račkega in slovenske fotografije sedemdesetih let k razmišljanju o problemih in vprašanih fotografije kot medija, pa tudi o vprašanih našega zaznavanja.

Tone Rački je bil rojen leta 1946 v Lipovcu na Kočevskem. Leta 1972 je diplomiral na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Do leta 1997 je deloval kot likovni pedagog, med drugim je tudi avtor kompleta priročnikov *Veščina risanja*. Živi in dela v Ljubljani.

Motiv športa, športne igre ali športnika je v zgodovini umetnosti zelo star pojav. Posebno priljubljen je bil v času antike, v kateri je imel šport še zlasti pomembno mesto. Spomnimo se samo številnih upodobitev tekačev in tudi drugih atletov, kot sta metalec diska ali kopja.

A šport kot neposredno prepoznavna vsebina v umetnosti večinoma ni bil glavni upodobitveni cilj. Antični umetnik se je preko take vsebine lahko posvetil določenim umetnostnim problemom ali vprašanjem, kot sta anatomija atletske grajenega golega telesa ali upodabljanje telesa v gibanju.

V poznejših umetnostnih obdobjih so umetniki izpostavljali tudi druge vidike, ki imajo z vsebino športa lahko še manj stika. Taka primera sta fotografiji, ki ju hranimo v zbirkah *Moderne galerije*.

➤ **Umirajoči Galec** (tudi Umirajoči gladiator), ok. 230–220 pr. n. št.

Tudi ta kip je rimska kopija helenističnega kipa, ki je bil originalno iz brona. Kipar je neznan, kip pa je bil do začetka 20. stoletja znan kot gladiator, ki umira v rimskem amfiteatru, ko so ga znanstveniki prepoznali kot keltskega prebivalca Galije. Kip hranijo v Kapitolskem muzeju v Rimu.

➤ **Tragedija** Nebojša Šerić-Šoba

Barvna fotografija **Nebojša Šerića-Šobe** z naslovom *Tragedija* pa združuje podobo sodobne množične kulture z visoko tradicijo antičnega kiparstva. Na sliki je nogometaš majhnega podeželskega kluba, popolnoma obupan, ker je njegovo moštvo izgubilo tekmo. V njegovi drži takoj prepoznamo znamenito rimsko kopijo helenističnega kipa, imenovanega *Umirajoči Galec*, ki ni le upodobitev umirajočega vojaka, temveč predvsem posebitev grenkobe in brezupa poraza. Pri paralelizmu med kipom in nogometašem gre za več kot le duhovito domisljico. Športni novinarji pogosto uporabljajo besedo tragedija pri opisovanju močno premaganih moštev. Šoba v svojem delu kaže na to, da bi bilo treba take opise jemati dobesedno. Ker je v sodobnem športu čustveni in simbolični vložek v spopad tako visok, je poraz lahko resnična tragedija za igralce in navijače. Ob poznavanju biografskih podatkov umetnika, ki se je rodil v Sarajevu, pa lahko fotografijo, ki je del mednarodne zbirke *Moderne galerije Artest 2000+*, razumemo tudi kot aluzijo na vojno tragedijo, ki je doletela BiH v času razpada Jugoslavije in po njej.

Nebojša Šerić - Šoba je bil rojen leta 1968 v Sarajevu, kjer je leta 1992 končal Akademijo za likovno umetnost. Leta 1999 je dve leti bival v umetniški rezidenci na Rijksakademije v Amsterdamu na Nizozemskem. Trenutno živi in dela v New Yorku, ZDA.

➤ **Metalec diska** (Discobolos) ok. 460–450 pr. n. št.

Kip pripisujejo znanemu grškemu kiparju Mironu iz Elevere. Original, ki je bil verjetno iz brona, se ni ohranil, so se pa številne rimske kopije, izdelane predvsem iz marmorja. Kopijo na sliki hrani Britanski muzej v Londonu.

Zgodovinski arhiv Celje

Vsi odtenki športa skozi arhivsko gradivo

← Prihod olimpijske bakle v Celje

Prihod olimpijske bakle v Celje. Na poti do Sarajeva so si jo podajali tudi številni vrhunski športniki. Na fotografiji atlet **Rok Kopitar**, 1984.

Glede na različne in številne izvore (od javnopravnih ustanov do posameznikov) arhivsko gradivo odraža zelo širok nabor vsebin, ki se dotikajo športa. Če pustimo ob strani posameznike in društva, ki so bili s športom močno povezani in je samoumevno, da prevzeto gradivo vsebuje športne teme, bi lahko opozorili tudi na številne informacije o športni dejavnosti v preteklosti, ki se hranijo v arhivskih fondih upravne, pravosodne, šolske, gospodarske provenience ... Slednji pogosto hranijo tudi zgodbe malih, anonimnih posameznikov, ki so se s športom srečevali »le« v šolah, na sindikalnih srečanjih, ob različnih društvenih prireditvah kot aktivni ali le stranski spremljevalci športnih dogodkov. Nekaj gradiva pa se seveda navezuje tudi na tekmovalne uspehe na nivoju vrhunškega športa.

Skozi arhivsko gradivo lahko dobimo vpogled v razdrobljeno dejavnost, ki jo široko razumevamo kot šport, ter spoznamo potencial, ki se lahko vključuje v razlage zgodovine športa in slednjo prepoznavna v vsej njeni kulturni razsežnosti.

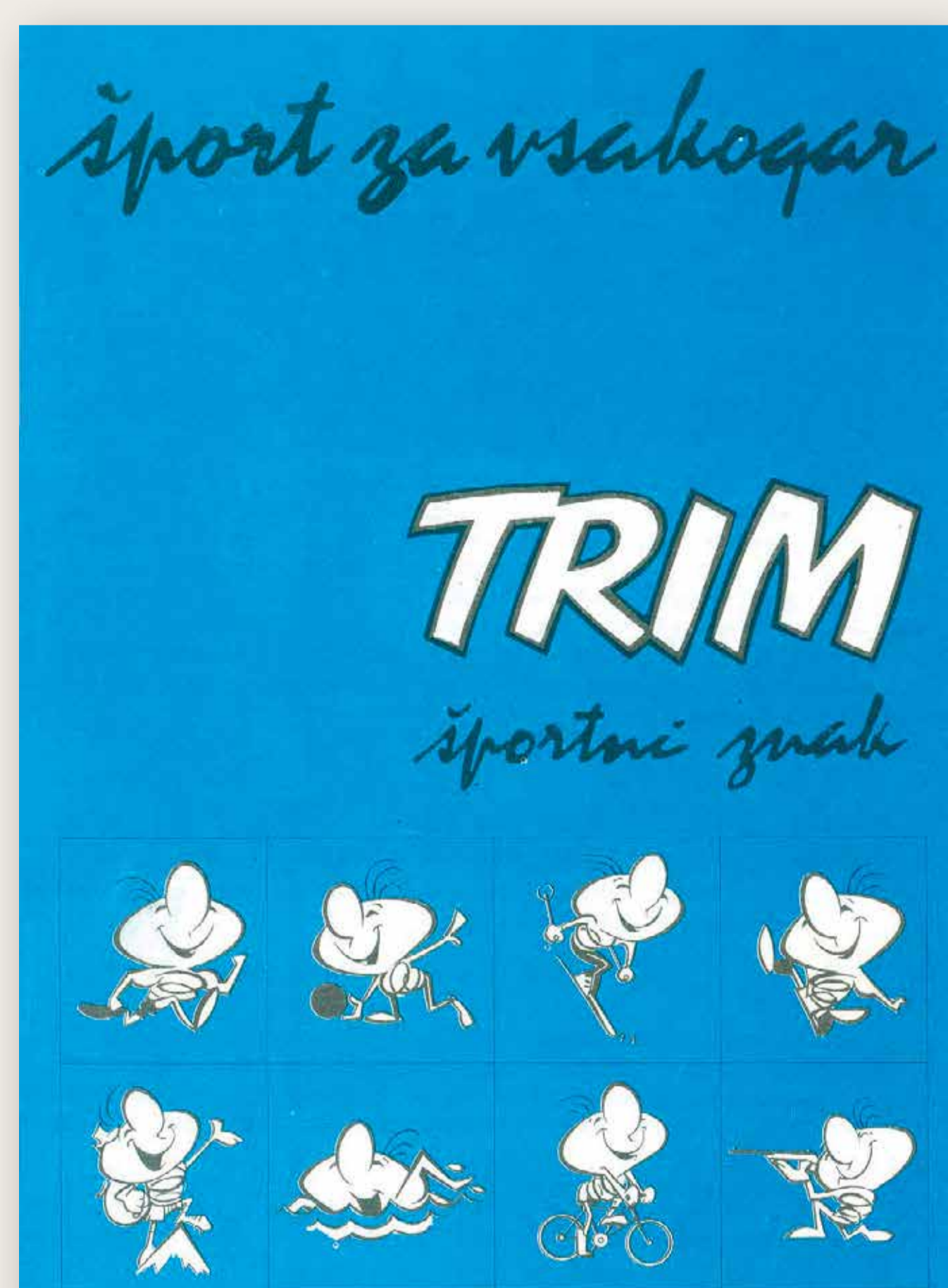
← Evropski prvaki Rokometaši Celja PL

Največji uspeh ekipnega slovenskega klubskega športa po osamosvojitvi Slovenije je osvojitve naslova evropskih prvakov Rokometnega kluba Celje Pivovarna Laško leta 2004.

→ Celjsko strelsko društvo

Strelska dejavnost, ki je izhajala iz obrambne funkcije, se je skozi 19. stoletje preoblikovala v športno, ki se je izvajala na prirejanih streliščih. S strelstvom se je ukvarjal tudi celjski industrialec **Josef Rakusch**, kar izkazuje njegova članska izkaznica za leto 1886.

→ Trim Šport za vsakogar

Celje se je oblikovalo kot pomembno središče množične rekreacije. Leta 1965 so bile v Celju organizirane prve sindikalne športne igre, leta 1972 pa zasnovane in izvedene prve Trim akcije, ki so v naslednjih letih po vsej Sloveniji postale ena od najbolj množičnih oblik organizirane športne dejavnosti v naši zgodovini. Prepoznan logotip Trimčka je oblikoval **Miki Muster**.

→ Nogometaši Olimpa

Nogomet, ki je bil sprva dijaški ali elitni meščanski šport, je v času med obema vojnama pridobil privržence tudi med delavstvom, ki je ustanovilo svoje klube. Na fotografiji nogometaši Športnega kluba Olimpa iz celjskega industrijskega predmestja Gaberje okrog leta 1930. Z leve: Klučer, Herman, Tkalčič, Vili Čater, Grosek, Uršič, Svetek, Nac Kohne, Leskovšek, Regner, Maks Vouk, čepi vratar Stanič.

→ »Vsi na kolo za zdravo telo«

»Vsi na kolo za zdravo telo« je bila ena od oblik množičnih rekreativnih prireditev. Kolesarjenje po celjski okolici v 70-ih letih 20. stoletja.

→ Priznanje celjskega Turnvereina

Na reprodukciji je priznanje, ki ga je leta 1888 celjski Turnverein (nemško telovadno društvo) podelil njihovemu telovadnemu vaditelju **Augustu Tischu** za njegovo petindvajsetletno telovadno udejstvovanje. V slovenski telesno-kulturni zgodovini zasedajo zelo vidno mesto Sokoli, medtem ko njihovi telovadni sodobniki, konkurenti in tudi predhodniki Turnarji zaradi nemško nacionalnega udejstvovanja redko najdemo vidno mesto v pregledih.

Zgodovinski arhiv Celje kot eden od šestih regionalnih arhivov v Sloveniji zbira, obdeluje in hrani arhivsko gradivo tudi s področja telesne kulture oziroma športa, ki je zaščiteno kot kulturni spomenik.

Pripravil
mag. Jože Podpečnik

Narodni muzej Slovenije
Prešernova 20
1000 Ljubljana

www.nms.si

Narodni muzej Slovenije

Rudolf Cvetko (1880–1977)

RUDOLF CVETKO se je s sabljanjem seznanil v letih 1896–1900 v tržaški kadetnici. Nadrejeni častniki so opazili njegov talent in ga v letih 1904–1907 poslali na tečaje za vojaške učitelje sabljanja in telovadbe na *Vojaški sabljaški in telovadni inštitut* v Dunajsko Novo mesto. Tam je leta 1907 diplomiral in ostal do leta 1912, najprej kot inštruktor in nato kot sabljaški učitelj. Dosegel je vrsto uspehov na državnih, vojaških in mednarodnih sabljaških prvenstvih. Leta 1912 je v Stockholmu kot član avstrijske sabljaške reprezentance osvojil srebrno olimpijsko medaljo.

Cvetko je leta 1929 sodeloval pri ustanovitvi sabljaške sekcije v športnem klubu *Ilirija*, v kateri je deloval kot tehnični vodja in načelnik. Organiziral je redno in sistematično delo, pridobil osnovno opremo in organiziral tekmovanja. Njegovi učenci in učenke so osvajali državna prvenstva in postali državni reprezentanti. Uspešno je vodil jugoslovansko sabljaško reprezentanco na evropskem prvenstvu v Lozani v Švici leta 1935 in na olimpijskih igrah v Berlinu leta 1936.

Po vojni leta 1945 je zbral učence in nadaljeval pouk floreta v fizikturnih društvih *Udarnik* in *Enotnost*, od leta 1952 pa v *Telesno-vzgojnem društvu Partizan - Tabor Ljubljana*. Ustvaril je obsežen publicistični opus, postavil temelje slovenski sabljaški stroki, jo terminološko poenotil in jo s svojo vizijo tudi usmerjal. Na posebnih tečajih je usposabljal sabljaške inštruktorje in učitelje, sodnike in organizatorje. Leta 1950 je postal učitelj sabljanja na *Akademiji za igralsko umetnost* v Ljubljani. Opravljal je odgovorne funkcije v *Sabljaški zvezi Slovenije*, *Športni zvezi Slovenije* in *Jugoslovanski sabljaški zvezi*. Za delo v sabljaškem športu, prežeto z duhom plemenite viteške časti, je prejel številna priznanja, med njimi tudi najvišje slovensko športno priznanje, *Bloudkovo nagrado*.

Leta 2003 so dediči *Narodnemu muzeju Slovenije* podarili bogato zapuščino RUDOLFA CVETKA, ki je pomemben del slovenske športne zgodovine. V zbirki je poleg Cvetkovih osebnih predmetov tudi bogato fotografsko, filatelistično, arhivsko in knjižno gradivo.

1 Nadporočnik Cvetko vadi sabljanje z nadporočnikom Nikitschem v sabljaški dvorani Vojaškega sabljaškega in telovadnega inštituta v Dunajskem Novem mestu.

2 Avstrijska sabljaška reprezentanca na petih olimpijskih igrah v Stockholmu leta 1912. Od leve proti desni stojijo: Albert Bogen, Richard Verderber, Rudolf Cvetko in Friedrich Golling. Od leve proti desni sedijo: Andreas Suttner, Heinrich Tenner in Reinhold Trampler.

3 Vadba sabljaške sekcije športnega kluba Ilirija leta 1929.

4 Srebrna (moštvena) medalja v sabljanju, ki jo je osvojil Cvetko na petih olimpijskih igrah v Stockholmu leta 1912. Cvetko je bil prvi Slovenec, ki je osvojil olimpijsko medaljo.

5 Javni nastop sabljačev Telesno-vzgojnega društva Partizan Tabor leta 1955.

6 Rudolf Cvetko vadi sabljanje na Akademiji za igralsko umetnost v Ljubljani leta 1956.

7 Sabljaški mojster Rudolf Cvetko.

8 Rudolf Cvetko in Richard Verderber, vodji jugoslovanske in avstrijske sabljaške reprezentance na olimpijskih igrah v Berlinu leta 1936.

9 Javna akademija sabljačev v veliki dvorani Telesno-vzgojnega društva Partizan Tabor.

Pripravil
mag. Jože Podpečnik

Narodni muzej Slovenije
Prešernova 20
1000 Ljubljana

www.nms.si

Narodni muzej Slovenije

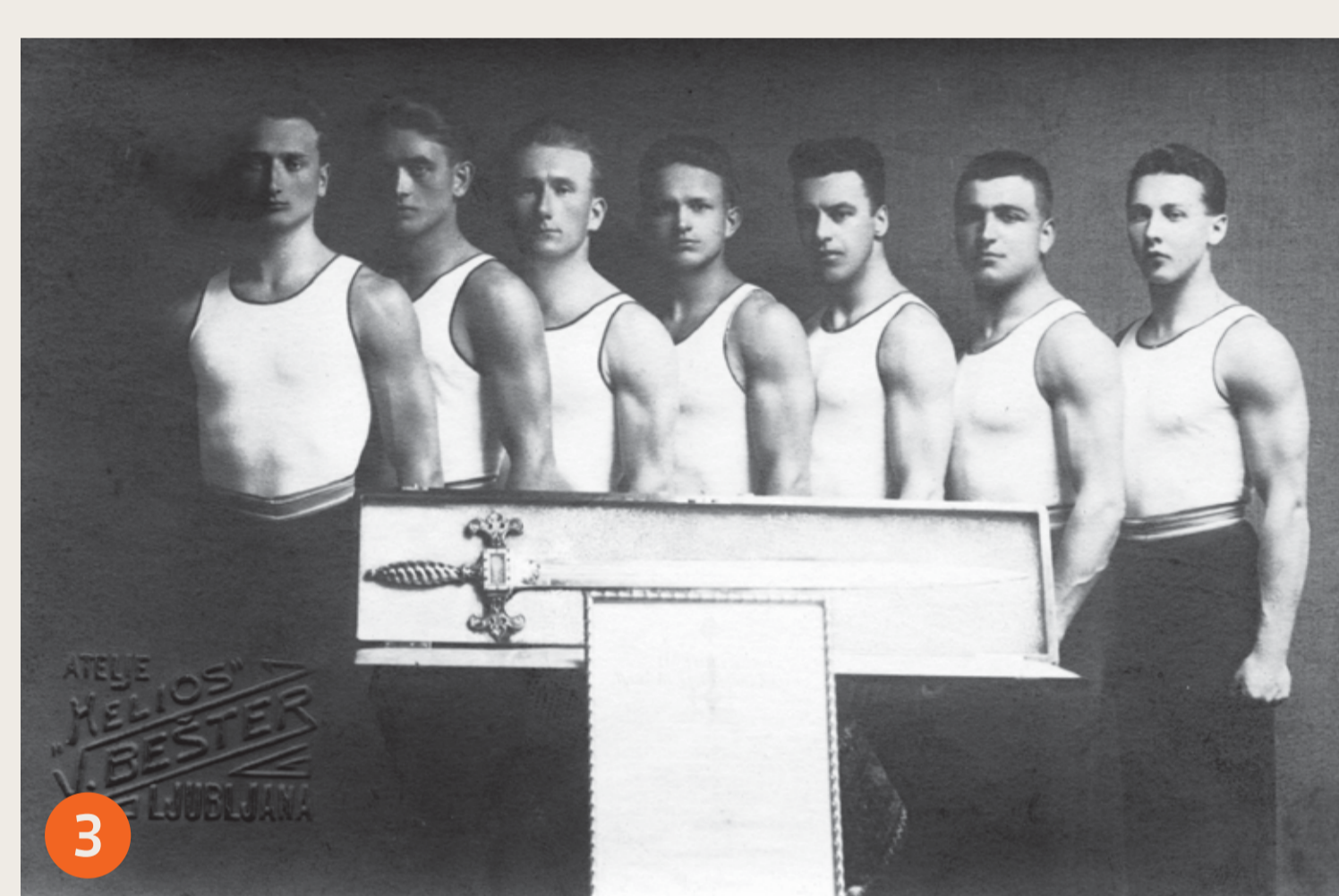
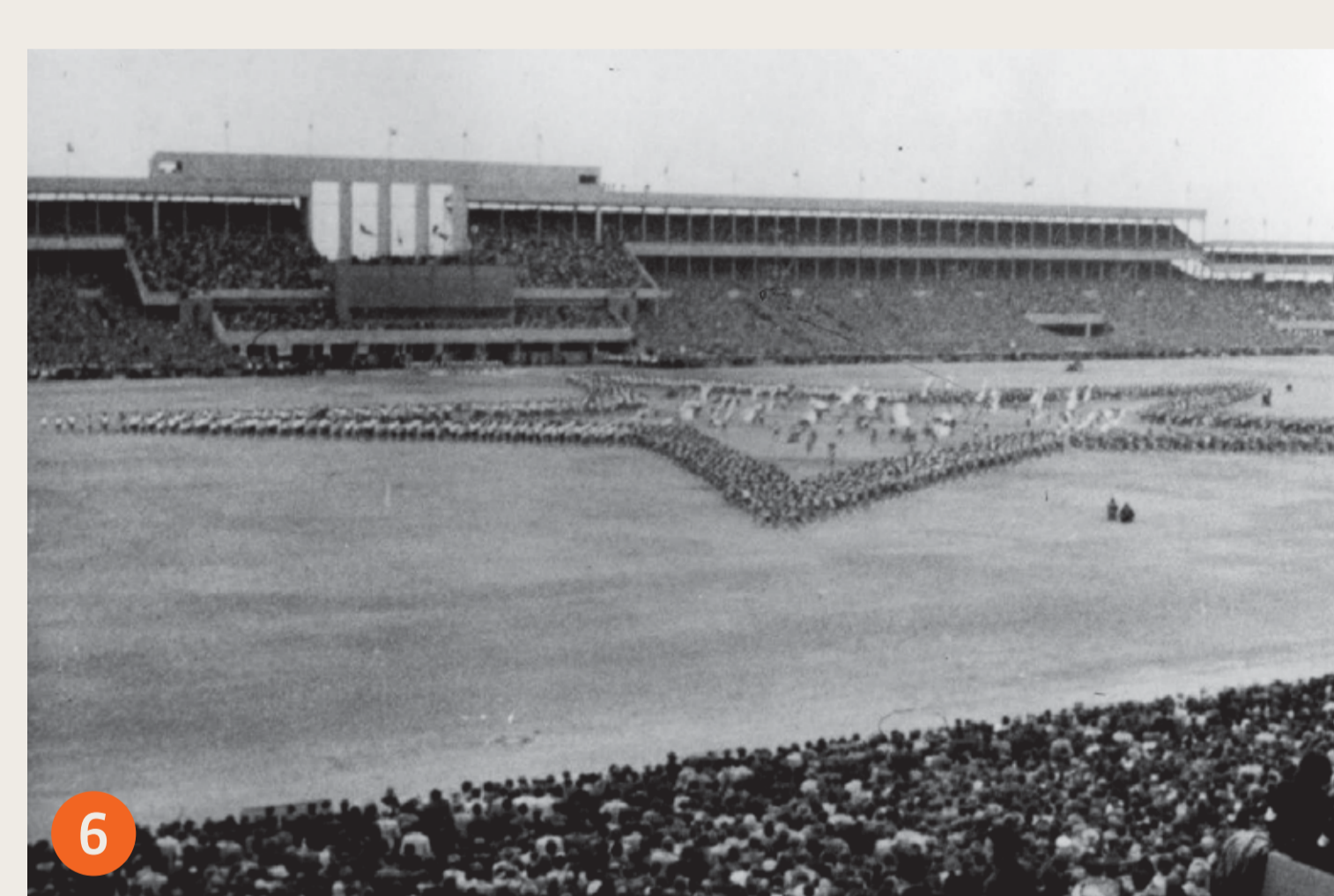
Boris Gregorka (1906–2001)

BORIS GREGORKA, *Sokol*, telovadec in vodnik ali danes trener, odbornik/funkcionar in organizator prireditev. Vse življenje je bil zavezan Ljubljanskemu Sokolu oziroma *Telesno-vzgojnemu društvu Partizan - Narodni dom Ljubljana*. Bil je pravo utelešenje sokolske ideje: narodno zaveden in moralno trden, deloven in vesten, natančen in zanesljiv, nesebičen in dosleden Sokol. Svoje znanje in sposobnosti je posvetil sokolstvu in gimnastičnemu športu, bogate izkušnje pa je nesebično razdal mlajšim rodovom.

Leta 1913 se je pridružil Ljubljanskemu Sokolu, kjer se je razvil v vsestranskega telovadca. Bogato kariero je začel 29. julija 1920 z zmago na tekmi naraščajnikov na pokrajinskem sokolskem zletu v Mariboru. V desetletju pred drugo svetovno vojno je bil stalni član reprezentančne sokolske vrste in nastopil na svetovnih prvenstvih v Luksemburgu leta 1930 in v Pragi leta 1938, na »tekmovanju posameznikov za svetovno prvenstvo« v Parizu leta 1931 (ob 50-letnici Mednarodne gimnastične zveze), na olimpijskih igrah v Amsterdamu leta 1928, kjer je telovadna vrsta osvojila bronasto medaljo, in v Berlinu leta 1936.

Po letu 1945 se je posvetil vzgoji mladih in delu v društvu. S sodelavci je pripravil vrsto množičnih telovadnih nastopov, vrhunec teh pa je pomenil nastop jugoslovanske mladine na 11. vsesokolskem zletu v Pragi leta 1948. Več kot 4000 športnikov je 3. in 4. julija na praškem stadionu Strahov nastopilo ob skladbi Viktorja Murnika pod vodstvom Viktorja Lindtnerja, Poldeta Šege, Jelice Vazzaz in Borisa Gregorka. Na željo vodstva prireditve in več kot 200.000 gledalcev so dinamičen, fiziološko zelo zahteven in z glasbo usklajen nastop ponovili. Slovenska ekipa snemalcev pod vodstvom režiserja Dušana Povha je posnela film *S Titovimi fizikulturniki v Pragi*.

- 1** Boris Gregorka med skokom v višino s palico na vsesokolskem zletu v Beogradu leta 1930. Kot član športnega kluba Ilirija je postavil tri slovenske rekorde in postal prvak v skoku v višino s palico leta 1925.
- 2** Zmagovalci tekme sokolskega naraščaja na pokrajinskem zletu julija 1920 v Mariboru. Od leve proti desni stojijo: Boris Gregorka, Viktor Lindtner, Oton Sajovic in Srečko Sršen.
- 3** Zmagovalna vrsta Ljubljanskega Sokola na prvi tekmi za meč kralja Aleksandra leta 1925. Od leve proti desni stojijo: Gojmir Pehani, Boris Gregorka, Vlado Orel, Srečko Sršen, Stanko Žilič, Lojze Vrhovec in Kajetan Kavčič.
- 4** Boris Gregorka med vajo na konju na letnem telovadišču Ljubljanskega Sokola.
- 5** Jugoslovanska gimnastična reprezentanca je na olimpijskih igrah v Amsterdamu leta 1928 osvojila bronasto medaljo. Od leve proti desni stojijo: Leon Stukelj, Edvard Antosiewicz, Ivan Porenta, Anton Malej, Viktor Murnik, Stane Derganc, Josip Primožič, Dragotin Ciotti in Boris Gregorka.
- 6** Množična telovadna figura jugoslovanske mladine v Pragi leta 1948.
- 7** Boris Gregorka, Polde Šega, Jelica Vazzaz in Viktor Lindtner, kreativni avtorji množične kompozicije jugoslovanske mladine v Pragi leta 1948.
- 8** Gregorkov varovanec Miro Cerar je na evropskem prvenstvu v Luksemburgu leta 1961 osvojil štiri zlate in bronasto medaljo.
- 9** Boris Gregorka je v svoji spominski sobi uredil zasebno muzejsko zbirko.

Njegova najuspešnejša varovanca sta bila Miroslav Cerar in Tine Šrot, ki sta se uspešno kosala s svetovno konkurenco. Za Cerarja je Gregorka na konju z ročaji pripravil nov slog gibanja z velikimi amplitudami in brezhibno telesno držo. Cerar je med letoma 1958 in 1970 suvereno dominiral na konju z ročaji, izjemno kariero pa sklenil pred domačim občinstvom z naslovom svetovnega prvaka leta 1970 v Ljubljani.

Gregorka se je uveljavil tudi kot mednarodni gimnastični sodnik, inventivni raziskovalec gimnastičnega orodja in pisec. Za svoje zavzeto delo v gimnastiki je leta 1967 prejel najvišje slovensko priznanje za dosežke v športu, Bloudkovo nagrado. Spominski in dokumentarni material je uredil v svoji muzejski sobi in ga leta 1993 podaril Narodnemu muzeju Slovenije.

Muzej narodne osvoboditve Maribor

Kolesarstvo v Mariboru

Kolesarji so se v Mariboru pojavili že pred letom 1870, organizirano kolesarstvo pa se je začelo maja 1883 z ustanovitvijo *Bicycle Cluba*. Pobudniki kluba so bili mariborski Nemci, ustanovili pa so ga le pol leta za graškim klubom. Med člani društva so bili tudi Slovenci, od katerih je bil najbolj znan rodoljub FRANJO ROSINA. Leta 1897 je bilo v Mariboru ustanovljeno prvo delavsko kolesarsko društvo kot podružnica graškega društva. Po priimkih sodeč so bili člani društva večinoma Slovenci. Istega leta kot Slovenci so mariborski nemški meščani znova ustanovili svoje kolesarsko društvo in ga imenovali *Edelweiss*. Naslanjalo se je na tradicijo *Bicycle Cluba* iz leta 1883.

Razmah kolesarstva kot tekmovalnega športa se je v Mariboru in na Štajerskem začel šele po letu 1918. V Mariboru so novo kolesarsko društvo *Perun* ustanovili leta 1920 in kmalu je prišlo do stikov med *Edelweissom*, *Perunom* in prvim delavskim kolesarskim društvom.

Tradicijo kakovostnega kolesarskega športa v Mariboru je po drugi svetovni vojni nadaljevala kolesarska sekcija *Fizkulturnega društva Polet*, od leta 1951 *Kolesarski klub Branik*. Med letoma 1960 in 1963 so mladinci in člani kluba na državnih tekmovanjih zasedali visoka mesta in dosegli najbolj bleščeče rezultate v zgodovini mariborskega kolesarskega športa. Na pobudo predsednika LOJZETA FAJDIGE je *Kolesarski klub Branik* konec 70. let 20. stoletja sklenil h kolesarjenju pritegniti več ljudi. Bil je pobudnik ustanavljanja kolesarskih krožkov na šolah in v mariborskih tovarnah. Ustanovili so kolesarsko sindikalno ligo, ki je na svojem vrhuncu združevala kar 16 tovarniških ekip.

Osrednja vsakoletna množična prireditev je postal maraton okoli Pohorja - *Pohorski bataljon*. Prvega maratona leta 1979, dolgega 150 kilometrov, se je udeležilo kar 1400 kolesarjev.

Klasično kolesarstvo v Mariboru je leta 1986 ogromno pridobilo z ustanovitvijo prvega BMX-kluba v Jugoslaviji. Pod vodstvom LOJZETA FAJDIGE so pričeli v Novi vasi graditi BMX-progo in jo maja 1987 tudi končali. Mariborski BMX kolesarji so vse do razpada Jugoslavije osvajali republiška in državna prvenstva, bili pa so tudi med najboljšimi v Evropi.

- 1 Kolesarji mariborskega kolesarskega kluba pred prvo svetovno vojno.
- 2 Člani prvega delavskega kolesarskega društva v Mariboru z društvenim prapornom, okrog leta 1923.
- 3 Mariborska kolesarska društva so v nedeljo, 31. julija 1927, pripravila kolesarsko dirko na relaciji Maribor-Gradec-Maribor s startom in ciljem na današnji Partizanski cesti v Mariboru.
- 4 Člani I. delavskega kolesarskega društva v Mariboru, podružnica Studenci. V sprevedu ob deseti obletnici podružnice, 1938.
- 5 Članska ekipa Kolesarskega kluba Branik Maribor v Ljudskem vrtu po vrnitvi s članskega prvenstva v Beogradu, kjer je osvojila tretje mesto, 10. avgusta 1969. Z leve: predsednik kluba Lojze Fajdiga, Anton Španinger, Jože Roner, Herman Razboršek, trener Oskar Rozman.
- 6 Start 3. kolesarskega maratona Pohorski bataljon, 5. julij 1981.
- 7 Prva dirka z BMX kolesi za pokal Maribora, 24. maj 1987.
- 8 Velociped

8

V Muzeju narodne osvoboditve Maribor (MNOM) v kolesarski zbirki hranimo značke, znake, medalje, biltene, dele kolesarske opreme, velociped in fotografije.

Muzej narodne osvoboditve Maribor Od začetkov smučanja do Zlate lisice

1

V Mariboru in na pohorskih strmih inah ima smučanje dolgo tradicijo. Pohorje je z obilico snega nudilo dobre pogoje za smučanje, tek na smučeh in smučarske skoke, številna smučarska tekmovanja pa so bila organizirana že pred drugo svetovno vojno. Z izsekom gozda na Pohorju je bil leta 1947 vzpostavljen prvi del smučarske proge. Graditi so začeli tudi prvo sedežnico v Jugoslaviji, ki so jo končali 1. januarja 1950.

V petdesetih letih so začeli graditi Pohorsko vzpenjačo, ki je Mariborčane novembra 1957 prvič popeljala na vrh Pohorja. Oče smučarskih prog na mariborskem Pohorju, sedežnice in Pohorske vzpenjače je bil dolgoletni direktor Pohorske vzpenjače FRANCI ČOP.

Pobudnik smučanja v Mariboru in na mariborskem Pohorju je bil po letu 1945 *Smučarski klub Polet*, nato *Smučarski klub Branik*, ki je že več kot pol stoletja glavni organizator vseh velikih smučarskih tekem. Od leta 1956 naprej je bil njegov dolgoletni predsednik odvetnik DUŠAN SENČAR, oče *Zlate lisice*. Tekmovanje FIS I A za ženske, od leta 1970 pa tudi za svetovni pokal, bolj znano kot Zlata lisica, je odraz mariborske smučarske tradicije v 20. stoletju. Organizatorjem *Zlate lisice* je uspelo, da se je tekmovanje uvrstilo v tekme svetovnega pokala.

Na Pohorju in v Mariboru pa imajo poleg alpskega smučanja globoke korenine tudi druge smučarske discipline. V športnem življenju Maribora so smučarski skoki in teki prisotni že več kot petdeset let. Smučarske skakalnice so bile zgrajene na Betnavi, na Pekrski gorci, za Kalvarijo in pri Železničarskem domu na Pohorju. Kot zanimivost naj omenimo, da je bila betnavska skakalnica zgrajena že leta 1932. Na skakalnici na Pekrski gorci pa je leta 1980 KSENJA NOVAK, kot prvo dekle v Jugoslaviji, skočila čez štirideset metrov.

2

3

4

7

5

6

- 1 Smučarji pod Mariborsko kočo na Pohorju, okrog leta 1927.
- 2 Skoki na 35-metrski betnavski skakalnici, 21. februar 1932.
- 3 Smučarji pri zgornji postaji sedežnice, v ozadju Maribor, januar 1951.
- 4 Zgornja postaja Pohorske vzpenjače med prvo tekmo za Zlato lisico, 1. marec 1964.
- 5 Druga slovensko-koroška skakalna turneja na Pekrski gorci, 12. januar 1969.
- 6 Snežni stadion, 1990.
- 7 Smučarji pri Bolfenku na Pohorju v začetku tridesetih let 20. stoletja.

V Muzeju narodne osvoboditve Maribor (MNM) v zbirkah o smučanju in Zlati lisici hranimo biltene in drugo tiskano gradivo, plakate, značke, smučke, dele smučarske opreme, fotografije.

SLOGI – Gledališki muzej

Gledališče in šport – sobivanje v igri

Šport in gledališka umetnost sobiva na več načinov: gledališka predstava prikazuje športno zgodbo, v gledališko predstavo so vključeni elementi in prvine posamezne športne panoge, telesna dejavnost igralcev in performerjev na odru večkrat meji na dejavnost vrhunskih športnikov...

Ta predstavitev pa se osredotoča na sobivanje gledališke umetnosti in športa v igri – na šport kot gradnik uprizoritvene poetike in športnike kot performerje.

»Igra v največji avtonomiji – in igra kot Nietzschejeva pokrajina poti k absolutni kreaciji – je skupna gledališču in športu. V njej telo sledi Picassu, jaz ne iščem, jaz najdem. In v njej duh igra vlogo poti, ki vodi čez. Čez-pot je koeksistenca gledališkega in športnega dogodka.«
Matjaž Berger

1 Prizor iz predstave Tako je govoril Zaratustra z Juretom Rovanom, atletom, skakalcem ob palici, kot performerjem.
Na fotografiji so tudi Ana Pandur Predin, Barbara Ribnikar, Lana Voljč, Jose Nzobandora in Jana Menger. Režiser Matjaž Berger, Anton Podbevšek Teater, premiera 15. 3. 2016.

2 Viki Grošelj, alpinist, planinski vodnik, gorski reševalec, športni pedagog in pisatelj, v pogovoru »v živo« z alpinistom Reinholdom Messnerjem v predstavi Paradigma Italo Calvinio – smer: nevidna mesta.
Idejna zasnova Matjaž Berger, Anton Podbevšek Teater, premiera 27. 12. 2010.

3 Robert Grgič, gimnastičar, v predstavi Me-Ti / Knjiga obratov.
Režiser Matjaž Berger, Anton Podbevšek Teater, premiera 10. 6. 2008.

4 Katarina Venturina, plesalka, učiteljica plesa in plesna sodnica, v predstavi Me-Ti / Knjiga obratov.
Režiser Matjaž Berger, Anton Podbevšek Teater, premiera 10. 6. 2008.

5 Sašo Bertonec, gimnastičar, v predstavi Človek z bombami. De-tonacija.
Na fotografiji sta tudi Jani Hace in Tomi M. Koncept in režija Matjaž Berger, Anton Podbevšek Teater, premiera 26. 6. 2012.

6 Sabina Šehić, kimbokserka in tekvandoistka, v predstavi Knjiga o džungli.
Na fotografiji so tudi Akira Hasegawa, Nina Rakovec, Irena Yebuah Tiran in Leticia Slapnik Yebuah. Koncept in režija Nana Milčinski in Matjaž Berger, Anton Podbevšek Teater, premiera 12. 4. 2012.

7 Julija Kamnar, gimnastičarka, v predstavi Peter in volk.
Na fotografiji so tudi Branko Završan, Miro Saje in Tomi M. Režija Matjaž Berger in Nana Milčinski, Anton Podbevšek Teater, premiera 6. 5. 2007.

8 Renato Kovač, boksar, v ringu z igralcem Lotosom Vincencem Šparovcem v predstavi XX. stoletje.
Na fotografiji so tudi Nana Milčinski, Igor Stromajer, Nada Vodušek, Tomi M., Pavle Ravnohrib, Tjaša Železnik, Nika Rozman in Miha Bezeljak. Idejna zasnova in režija Matjaž Berger, Anton Podbevšek Teater, premiera 26. 11. 2007.

9 Petra Kladnik in Matjaž Hafner, sabljača, v predstavi Neskončnost je večnost.
Na fotografiji je tudi Nana Milčinski. Idejna zasnova in režija Matjaž Berger, Anton Podbevšek Teater, premiera 2. 3. 2008.

10 Primož Kozmus, atlet, metalec kladiva, v predstavi Zgodovina večnosti.
Idejna zasnova in režija Matjaž Berger, Anton Podbevšek Teater, premiera 21. 12. 2009.

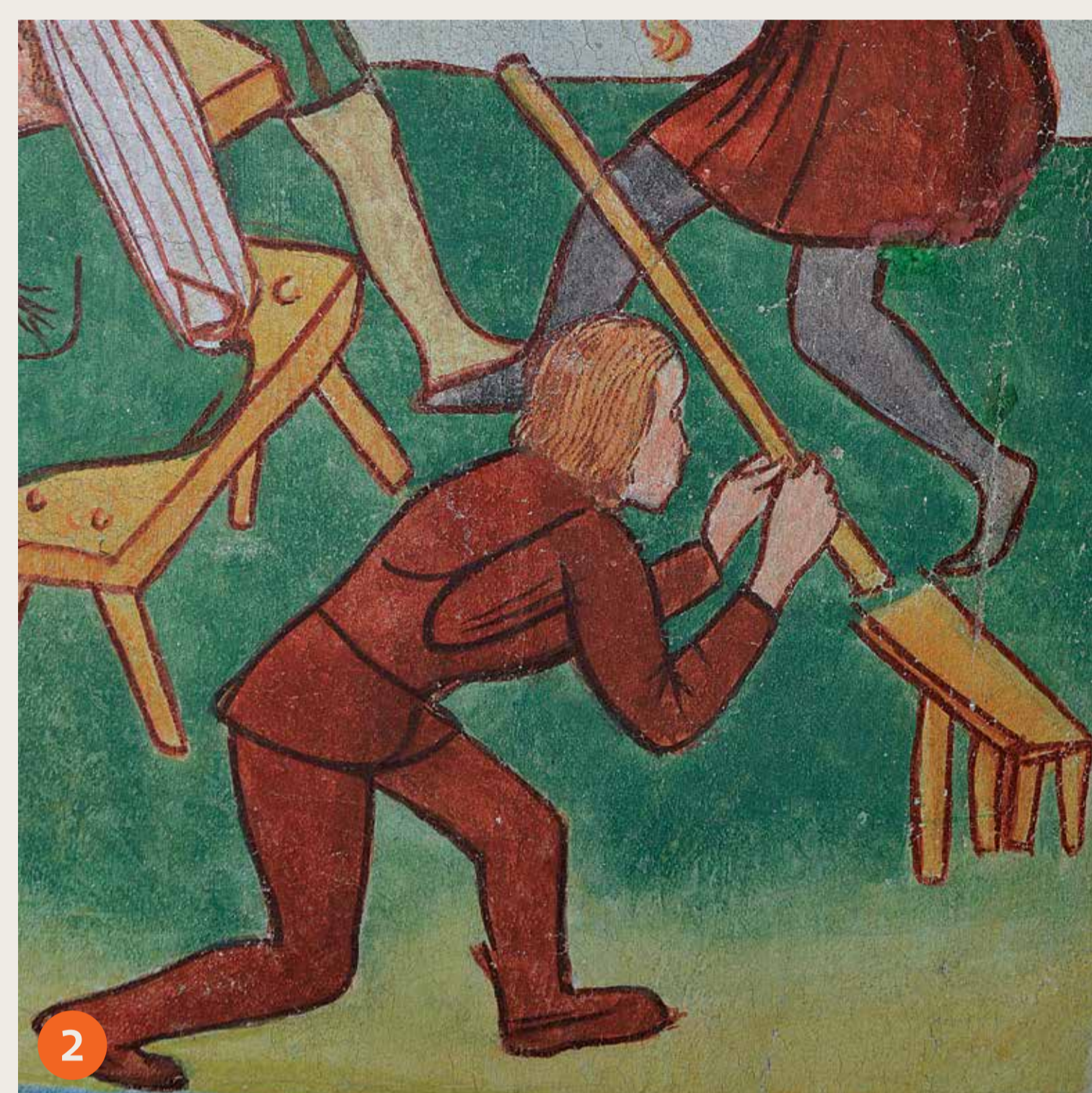
Matjaž Berger, ravnatelj Anton Podbevšek Teatra, gledališki režiser in teoretik, ki v svojih gledaliških projektih raziskuje starogrško paradigmo identitete duha in telesa, kjer šport telesa pomeni kulturo telesa in njegov diskurz, je dobitnik nagrade Mednarodnega olimpijskega komiteja za umetniške dosežke na temo olimpiзма.

Loški muzej Škofja Loka

Šport in umetnost na Loškem

V *Loškem muzeju Škofja Loka* so na ogled bogate zbirke, ki pričajo o preteklosti in sodobnosti ozemlja nekdanjega loškega gospostva (973–1803). Zbirke so od novembra 2017 dopolnjene s postavitvijo stalne zbirke zgodovine športa.

Posebnost športne zbirke je povezava športa z umetnostjo. Veliko umetnikov, pisateljev in slikarjev je bilo aktivnih športnikov, ki so svojo kreativnost črpali iz športa in ga upodabljali v svojih delih, ki še danes pričajo o bogati športno-kulturni dediščini.

2

3

➤ Freska Sv. Nedelje v cerkvi Marijinega oznanjenja v Crngrobu (1455–1460)

Ena zgodnejših upodobitev športnih panog na Loškem se nahaja na freski Sv. Nedelje na fasadi cerkve Marijinega oznanjenja v Crngrobu. Freska v devetih pasovih, ki so razporejeni okoli trpečega Jezusa, pripoveduje o vseh tistih opravilih, ki jih verniki niso smeli početi ob nedeljah. Zanimivi so predvsem prizori lokostrelstva, kegljanja, mečevanja in rokoborbe, ki pričajo, da so bile tovrstne igre in veščine v tistem času sestavni del vsakdanjika na Loškem.

➤ »Kumice« sokolskega društva ob razvitju prapora, 9. julij 1911

1

1

➤ Telovadno društvo Sokol Škofja Loka, ustanovljeno 1906

Telovadno društvo Sokol je bilo v Škofji Loki ustanovljeno 1906. leta. Društvo je vse do druge svetovne vojne našemu mestu dajalo telovadno-športni in kulturni utrip. K temu so pripomogli tudi umetniki, ki so delovali v društvu in za društvo. Eden takih je bil akademski slikar **Gvidon Birolla** (1881–1963), ki je naredil načrt za prapor loškega sokolskega društva. Prapor je bil slovesno razvit 9. julija 1911.

1 Jože Šmid, prvi praporščak loškega sokolskega društva.

2 Domnevno prizor z igro pandolo, t. j. tradicionalno istrsko igro s palico »maco« in ošiljenim ploščkom »pandolom«. Tega igralca z »maco« udari v prostor, ki ga branijo nasprotni igralci. Kopija freske Sv. Nedelje, 1455–1460.

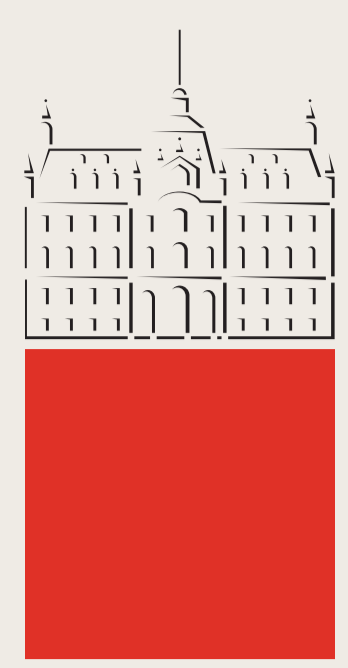
3 Prizor kegljanja z devetimi keglji. Kopija freske Sv. Nedelje, 1455–1460.

➤ Alegorija športa Mirko Šubic, 1921

➤ Logotip Pokala Loka Ive Šubic, 1973

Akademski slikar in športnik **Ive Šubic** (1922–1989) je ustvaril precej športnih diplom, plakatov, plaket in priznanj, med njimi tudi logotip mednarodnega otroškega smučarskega tekmovanja Pokal Loka.

Pripravil
dr. Tomaž Pavlin

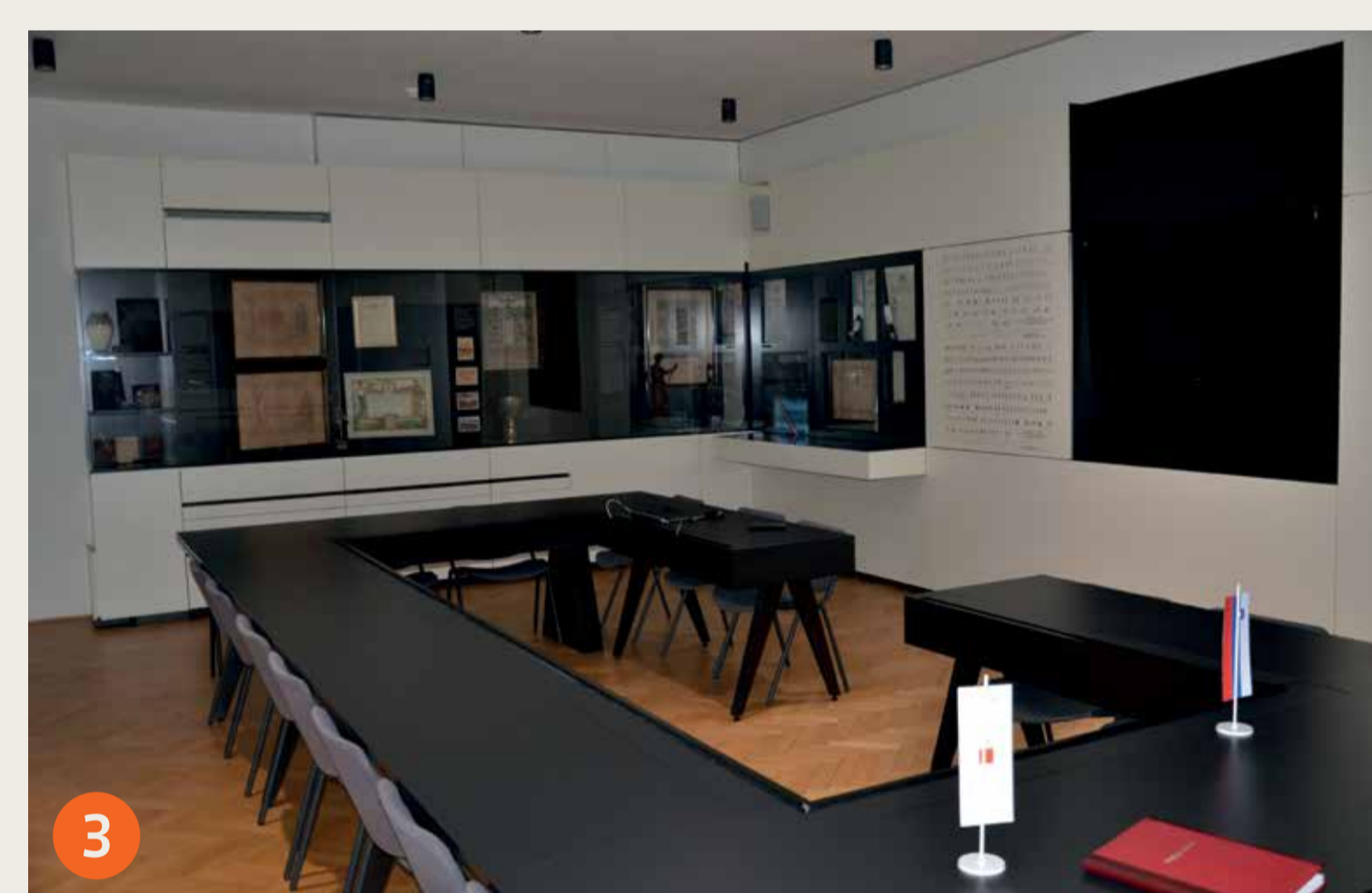
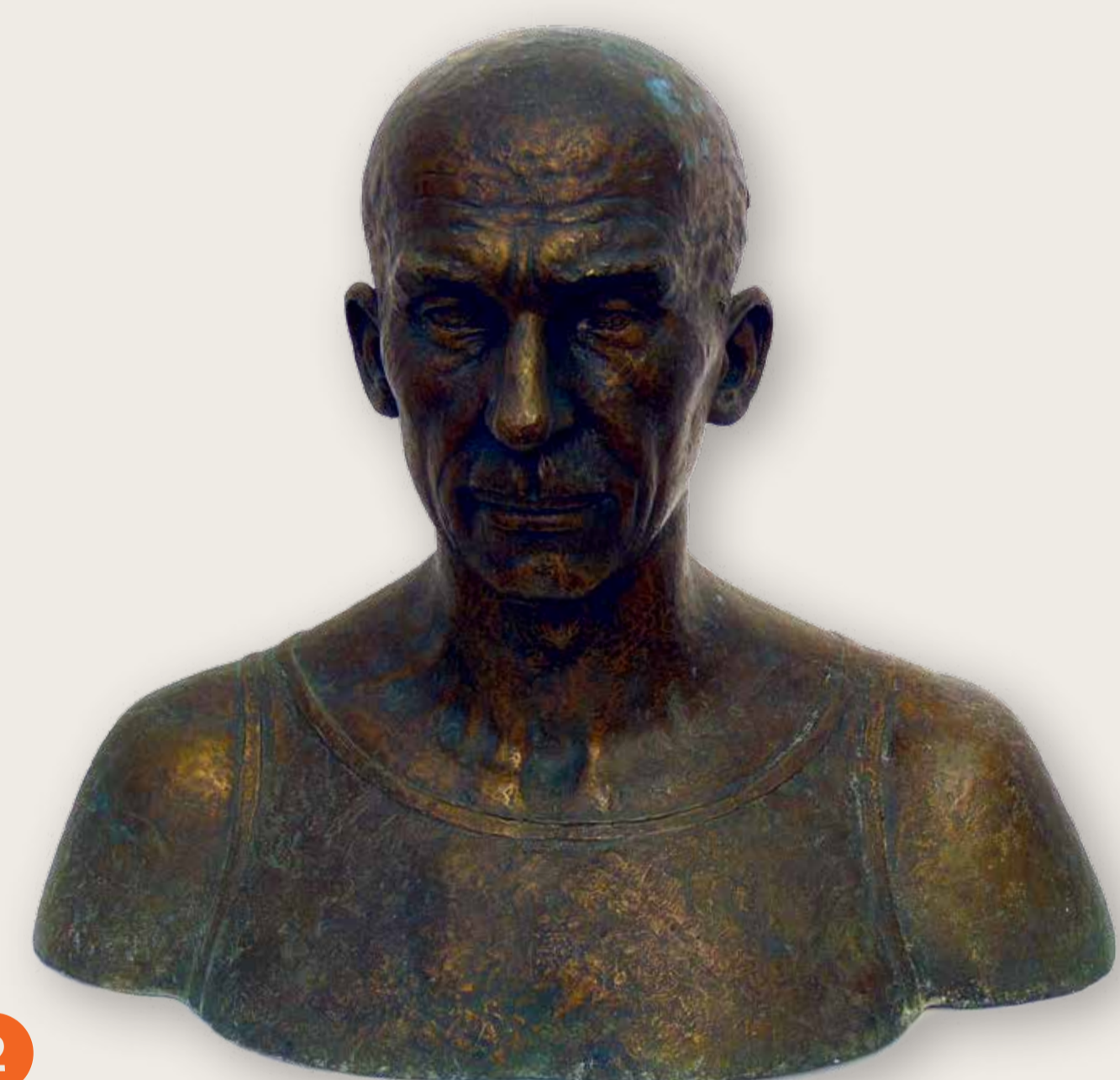
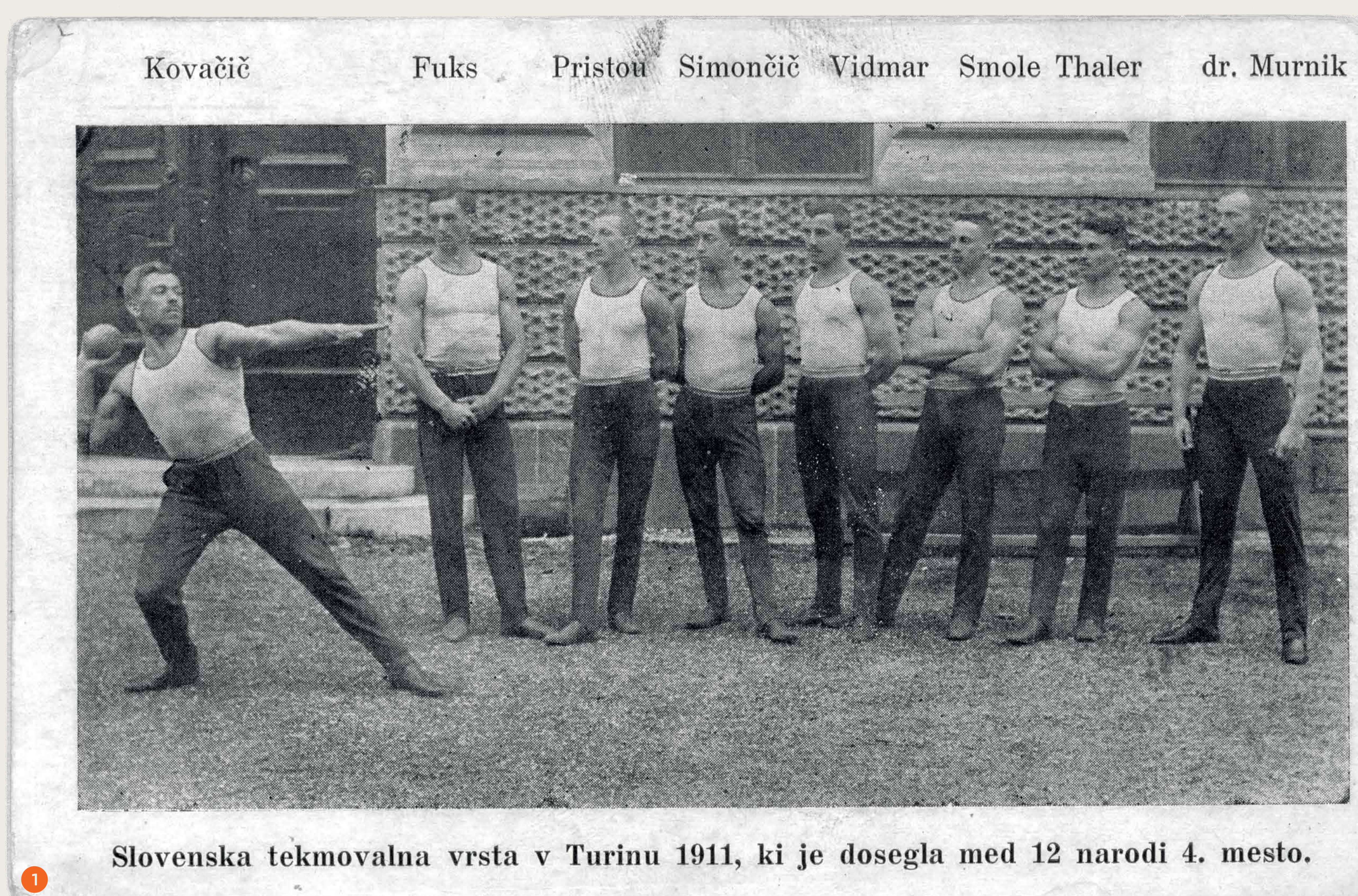
Fakulteta za šport
Univerze v Ljubljani
Gortanova ulica 22
1000 Ljubljana

www.fsp.uni-lj.si

Fakulteta za šport je v letu 2016 razstavi-
la del dediščine plodnega telovadnega
sokolskega ustvarjalca VIKTORJA MUR-
NIKA (1874–1964). Gradivo je hranila
hčerka Tanja, po njeni smrti pa ga je
prevzel BORUT TREKMAN. Gradivo, ki
se prvenstveno navezuje na njegovo
sokolsko delovanje, je bilo urejeno in
razstavljeno v sejni sobi Fakultete za
šport, ki je bila ob tej priložnosti pre-
imenovana v Murnikovo sobo in je
odprta za ogled po dogovoru; skrbnik
zbirke je prof. dr. IVAN ČUK.

VIKTOR MURNIK je začel telovadi-
ti pri Ljubljanskem Sokolu že v mladih
letih in postal dober tekmovalac in nato
vaditelj. Njegovo strokovno delovanje
sovpada s prepородom sokolstva konec
19. stoletja, z rastjo članstva in društev
na slovenskem ozemlju, ki so se leta
1905 povezala v Slovensko sokolsko
zvezo. Murnik je kaj kmalu spoznal,
da je slovensko sokolstvo samo po ure-
ditvi in imenu podobno češkemu, zato
se je posvetil strokovnim vprašanjem.
Vpeljal je strokovne vaditeljske tečaje

Fakulteta za šport Viktor Murnik (1874–1964)

in zahteval avtonomijo stroke in mesto
strokovnega vodje, načelnika, v društev-
ni upravi. Po včlanitvi Slovenske sokolske
zveze v Mednarodno gimnastično zvezo je
popeljal tekmovalne vrste na svetovna
prvenstva. Prav tako je bistveno pripo-
mogel k uveljavitvi ženske telovadbe po
načelu »ženska vadi in vodi žensko«.

Murnikov prispevek je bil bogat
tudi v jugoslovanskem obdobju sokol-
stva, ko je na velika tekmovanja (olim-
pijske igre in svetovna prvenstva) vodil
nove generacije na čelu z LEONOM
ŠTUKLJEM, JOSIPOM PRIMOŽIČEM in
PETROM ŠUMIJEM.

VIKTOR MURNIK je postal nesporna
avtoriteta svojega časa in bil za sokol-
stvo pri nas slovenski Tyrš, kot ga je
poimenoval kranjski sokol in pisec
GVIDON SAJOVIC. Njegovo delovanje
in ustvarjanje se razteza od devetdeset-
ih let 19. st. do pozne starosti po drugi
svetovni vojni. Za svoje delo je prejel
različne nagrade in odlikovanja, tako
sokolska kot tudi od drugih gimnastič-
nih organizacij in državnih.

1 Vrsta Slovenske sokolske zveze
pod vodstvom Viktorja Murnika.

2 Marjan Keršič: Viktor Murnik
(doprni kip, original bron, replika gips
prevlečen z bronom), 1976.

3 Murnikova soba

4 Tekmovalni trojček Ljubljanskega Sokola na
3. vsesokolskem zletu Češke sokolske zveze
v Pragi 1895; z leve: Emil Kandare, Matija
Benčan in Viktor Murnik.

5 V Murnikovi zapuščini je bil hranjen tudi pokal,
ki ga je prejela vrsta Slovenske sokolske zveze
na nastopu na svetovnem prvenstvu
v Turinu leta 1911.

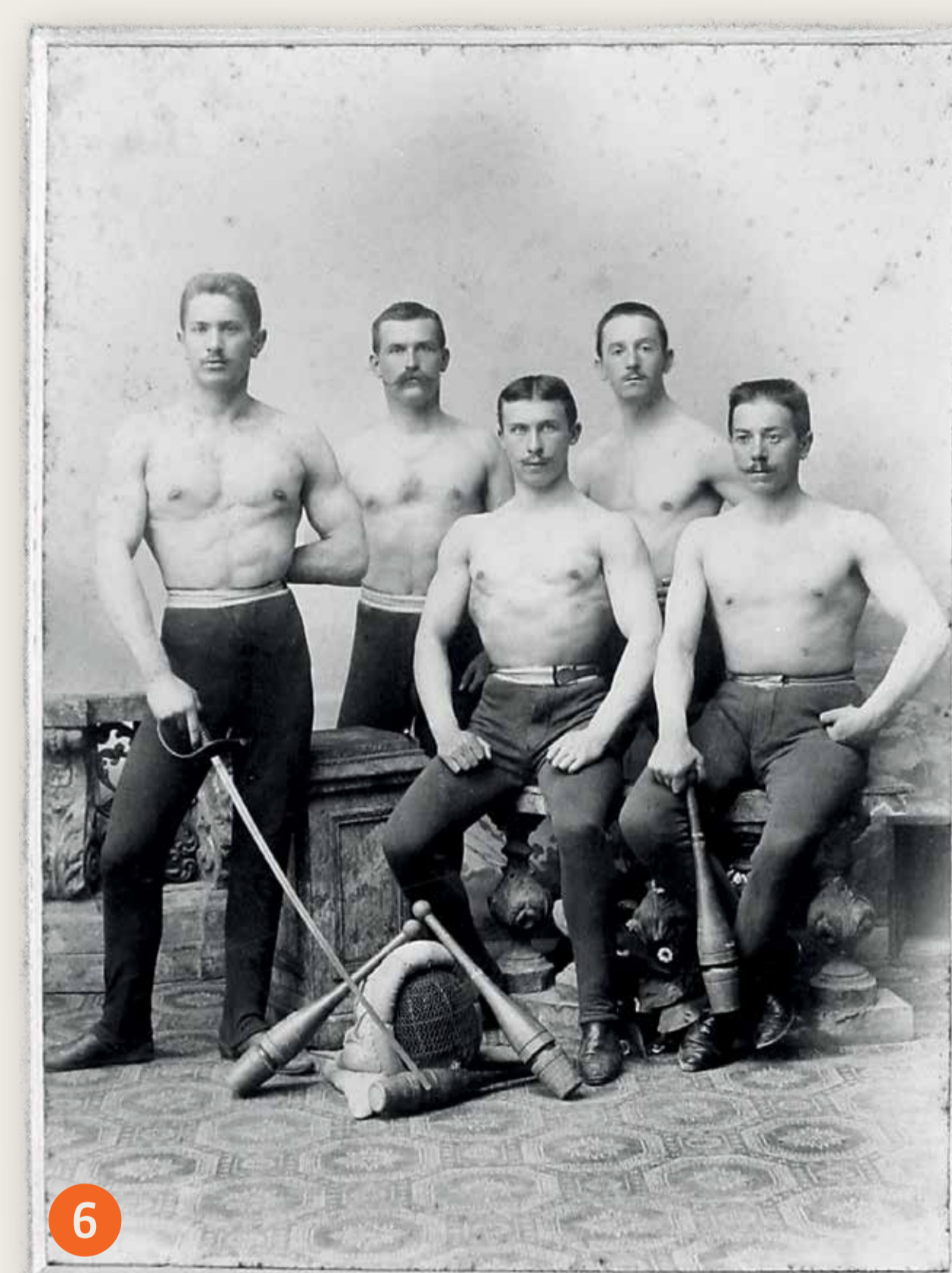
6 Murnik je kaj kmalu spoznal, da ljubljanskim in
slovenskim telovadcem v primerjavi s češkimi
manjkata sistematična in strokovna vadba,
zato je ustanovil vaditeljski zbor; na sliki
vaditeljski zbor Ljubljanskega Sokola leta 1896
(Viktor Murnik, tretji z leve).

7 Z jugoslovansko državo so se slovenski, hrvaški
in srbski sokoli združili v Jugoslovansko
sokolsko zvezo s sedežem v Ljubljani ter se
pričeli udeleževati tudi olimpijskih iger. Na
sliki je olimpijska sokolska vrsta na poletnih
olimpijskih igrah v Amsterdamu 1928; vodil jo je
Viktor Murnik, prvi z leve.

8 Razstavljeni so tudi kosi Murnikove sokolske
oprave kot slavna rdeča sokolska srjaca z
vrvicama za sokolski suknjič, sokolski pas in
trobenta. Sokolsko čepico s sokoljim peresom je
za razstavo posodila Jasna Novak Nemeč.

9 Državna odlikovanja:

- Češkoslovaško državno odlikovanje
beli orel 5. razred, 1927
- Starojugoslovansko državno odlikovanje
Karadordjeva zvezda 2. red, 1920
- Francosko državno odlikovanje red viteza
legije časti (La Decoration de la Chevalier de
l'Ordre national de la Legion d'honneur), 1931
- Državno odlikovanje FNR Jugoslavije orden
za zasluge za narod 1. reda, 1954
- Starojugoslovansko državno odlikovanje
Sv. Save 2. red, 1930

ZAVOD ZA
ŠPORT RS
PLANICA

Pripravil
dr. Tomaž Pavlin

Zavod za šport Republike
Slovenije Planica –
organizacijski oddelek
Muzej športa
Kopitarjeva ulica 4
1000 Ljubljana

www.muzejsporta.si

Slovenski šport in športniki so po besedah nekdanjega predsednika Mednarodnega olimpijskega komiteja J. A. Samarancha (predsednik МОК 1980–2001) glede na število prebivalstva in število organiziranih športov »športni fenomen«. Ti uspehi pa niso le plod sedanjosti in naključja, ampak vzročno-posledično dejstvo tradicije z dediščino oziroma telesnokulturnega razvoja na Slovenskem, v katerem so pomembno vlogo odigrale telovadne, planinske in športne organizacije ter tisoči članov in članic.

Pomemben mejnik v narodnem razvoju je 1. oktober 1863, dan, ko je bilo ustanovljeno prvo telovadno društvo Južni Sokol, ki je začrtalo pot organizirani telesni kulturi Slovencev. Ta se je nadaljevala z ustanovitvijo prvih kolesarskih (1887) in planinskih (1893) ter drugih društev.

Sokol

- 1 Ena od sob z razstavo o sokolstvu, ki je bila postavljena v ljubljanski realki v okviru 1. jugoslovanskega vsesokolskega zleta v Ljubljani, 12.–15. 8. 1922.
- 2 Kovinska pripionka 1. jugoslovanskega vsesokolskega zleta v Ljubljani 12.–15. 8. 1922, avtor motiva Lojze Dolinar.
- 3 Lojze Dolinar: Telovadec, keramika Kot akt je Dolinarju poziral telovadec Stane Derganc, kipec pa je bil narejen v okviru 1. jugoslovanskega vsesokolskega zleta v Ljubljani, 12.–15. 8. 1922.

4

5

6

7

10

11

Strelstvo

Rajmond Debevec

- 12 Športna oprema s štartno številko s poletnih olimpijskih iger v Sydneyju leta 2000, kjer je osvojil zlato medaljo v streljanju z malokalibrsko puško (50 m, trojni položaj). V dosedanji karieri je nastopil na osmih poletnih olimpijskih igrah

Smučanje

Mateja Svet

- 13 Kombinezon iz olimpijske sezone 1987/88 in štartna številka z OI Calgary 1988 ter smučka Elan Complex, s katerimi je osvojila naslov svetovne prvakinje v slalomu v Vailu v Koloradu, ZDA, 1989

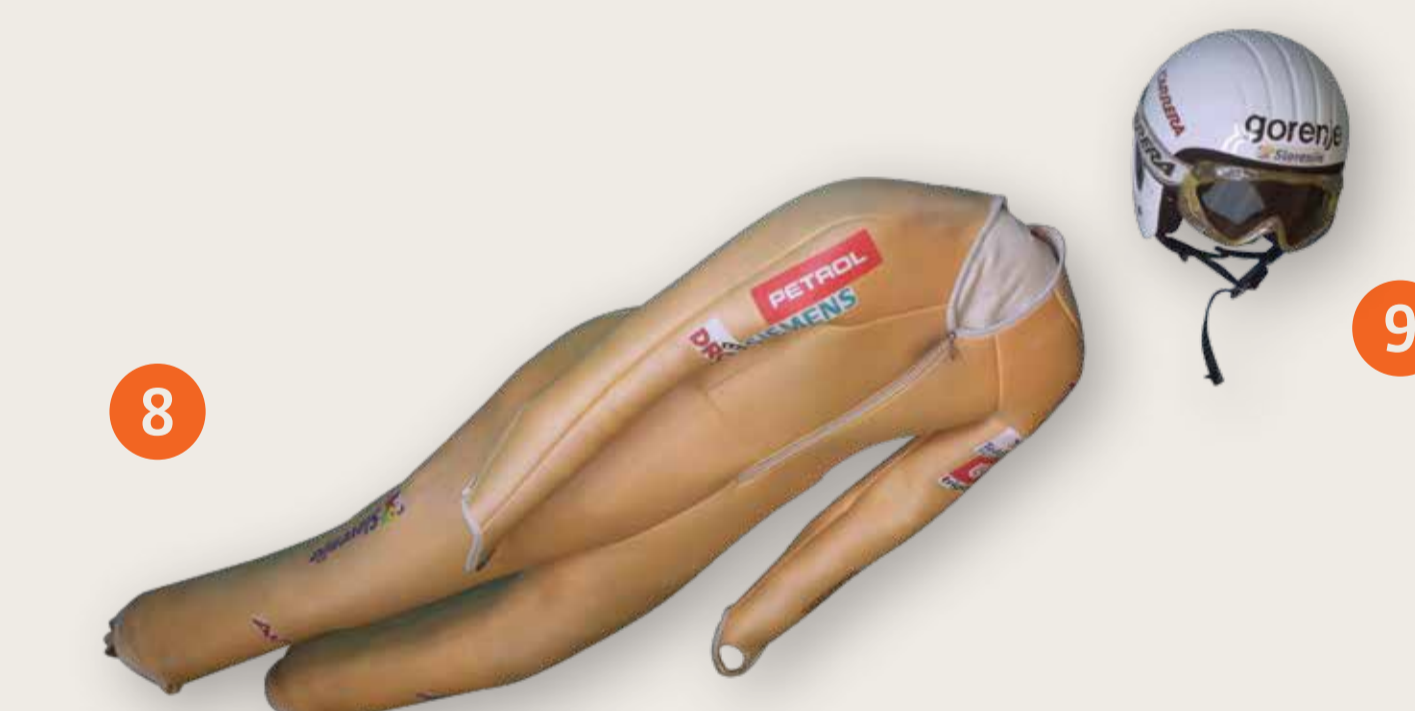
12

13

Hokej

- 4 Doma narejena hokejska zaščitna maska za vratarja Ljubljana-Zalog, šestdeseta leta 20. st.
- 5 Drsalke ljubljanskega hokejista in tudi nogometša Draga Grudna Kline kanadske znamke CCM, čevljev je bil izdelan v čevljarški zadruzi v Šiški v Ljubljani, konec petdesetih ali v začetku šestdesetih let 20. st.
- 6 Spominski plošček 41. svetovnega prvenstva skupine B v hokeju na ledu v Ljubljani 21.–30. 3. 1974
- 7 Stari hokejski nožni ščitniki (»banjšine«), ki so jih uporabljali pred prvo svetovno in tudi še v letih po drugi svetovni vojni

8

9

Primerno razvoju in dediščini je bil leta 2000 ustanovljen Muzej športa, ki danes deluje v okviru Zavoda za šport RS Planica. Zаметke športnega muzealstva zasledimo že v času pred drugo svetovno vojno v razstavah ob večjih dogodkih, kot je bila npr. razstava ob prvem vsesokolskem zletu Jugoslovanske soksolske zveze leta 1922 v Ljubljani v prostorih realke na Vegovi ulici. Podobno so se predstavile športne organizacije leta 1925 na Ljubljanskem velesojmu v Tivoliju. Leta 1937 je Sokol Kraljevine Jugoslavije načrtoval organizacijo soksolskega muzeja in pričel z zbiranjem gradiva, vendar je začeto delo prekinila druga svetovna vojna.

Delo se je nadaljevalo po vojni in Muzej športa je nadaljevanje različnih pobud o sistemski rešitvi vprašanja dediščine in dokumentiranja dobe, ki mi neva ali je ne poznamo več.

Stanko Bloudek

(1890–1959)

- 10 Etui z očali
- 11 Diploma Švicarskega olimpijskega komiteja za udeležbo na zimskih olimpijskih igrah leta 1928 v St. Moritzu Stanko Bloudek se je iger udeležil kot umetnostni drsalec, vendar v tekmovalnem delu ni nastopil. Po drugi svetovni vojni je bil leta 1947 izvoljen za predsednika Jugoslovanskega olimpijskega komiteja, leta 1948 pa ga je Mednarodni olimpijski komite izbral za svojega člana.

Smučarski skoki

Primož Peterka
Jernej Damjan

- 8 Kombinezon smučarskega skakalca Primoža Peterke iz druge polovice devetdesetih let 20. st., ko je bil dvakratni zmagovalec svetovnega pokala (1996/97, 1997/98) in kot prvi Slovenec preskočil 200 m
- 9 Čelada z očali reprezentanta Jerneja Damjana iz njegove uspešne sezone 2004/05, ko je bil najbolje uvrščen Slovenec v svetovnem pokalu

14

15

ASK Primorje

- 14 Plakat z napovedjo tekme in pokal, ki ga je prejel ASK Primorje leta 1934 v Bukarešti.
- 15 ASK Primorje so ustanovili prebegli Primorci leta 1920 v Ljubljani. V klubu so bili osrednji športi nogomet, kolesarstvo, plavanje, hazena in atletika, v kateri so bili v tridesetih letih tudi moštevni državni prvaki. Leta 1934 so bili povabljeni na dvboj z romunskim klubom Dacia v Bukarešto, kjer so presenetljivo zmagali, mnogi atleti pa so na precej boljše urejeni atletski infrastrukturi dosegli svoje tedaj najboljše rezultate.

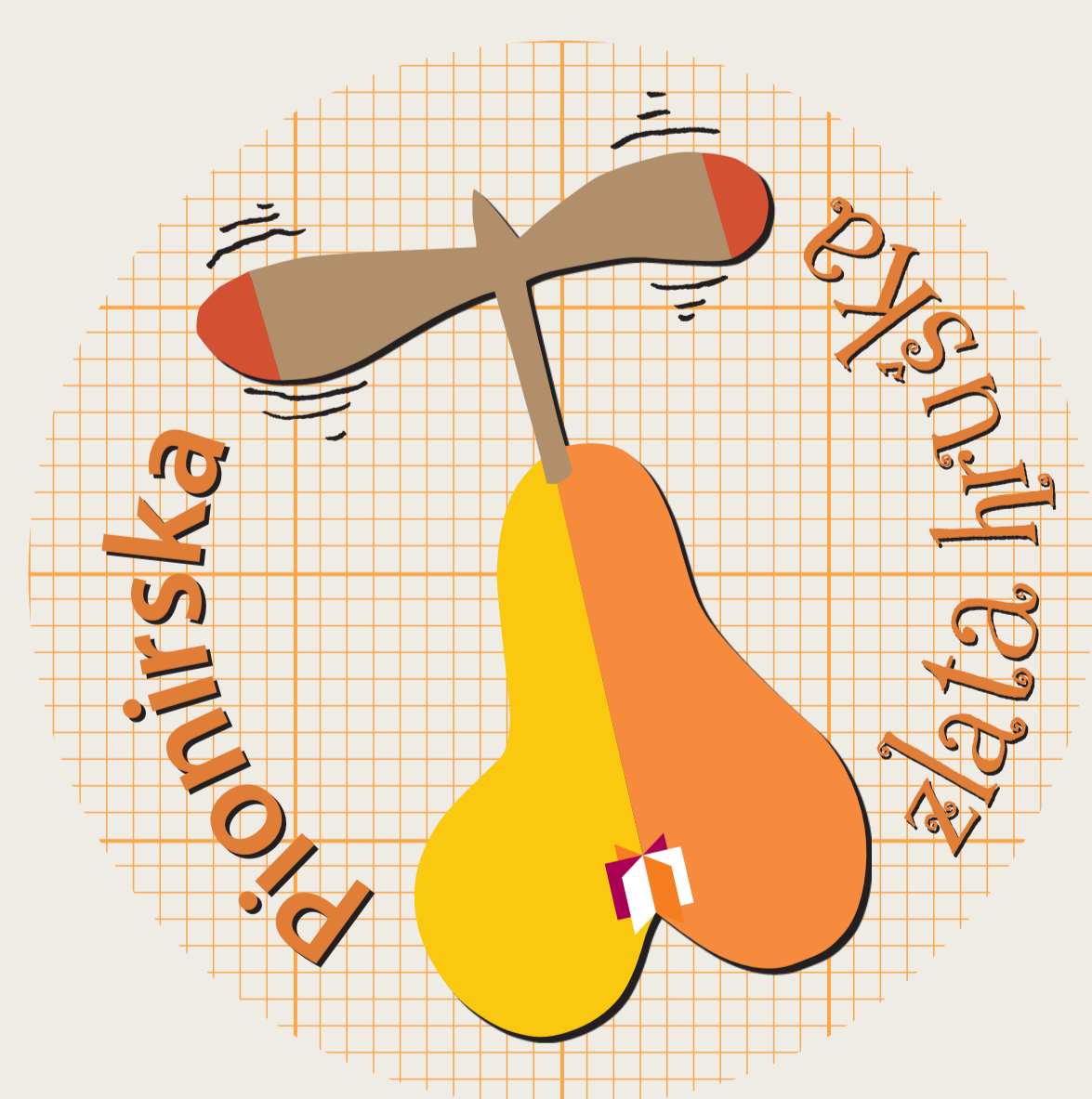
Mestna knjižnica Ljubljana, Pionirska »Branje je za duha to, kar je telovadba za telo.«

Misel irskega pisatelja in politika, Richarda Steela (1672-1729), poudarja povezanost med umom in telesom, med gibanjem, športom in duševnim razvojem, ki morata biti v ravnovesju, kar dokazujejo tudi najnovejše znanstvene raziskave različnih strok. To so vedeli že v antiki - še danes je vsem dobro znan latinski oz. starorimski rek »Mens sana in corpore sano« oz. v slovenskem prevodu »Zdrav duh v zdravem telesu«.

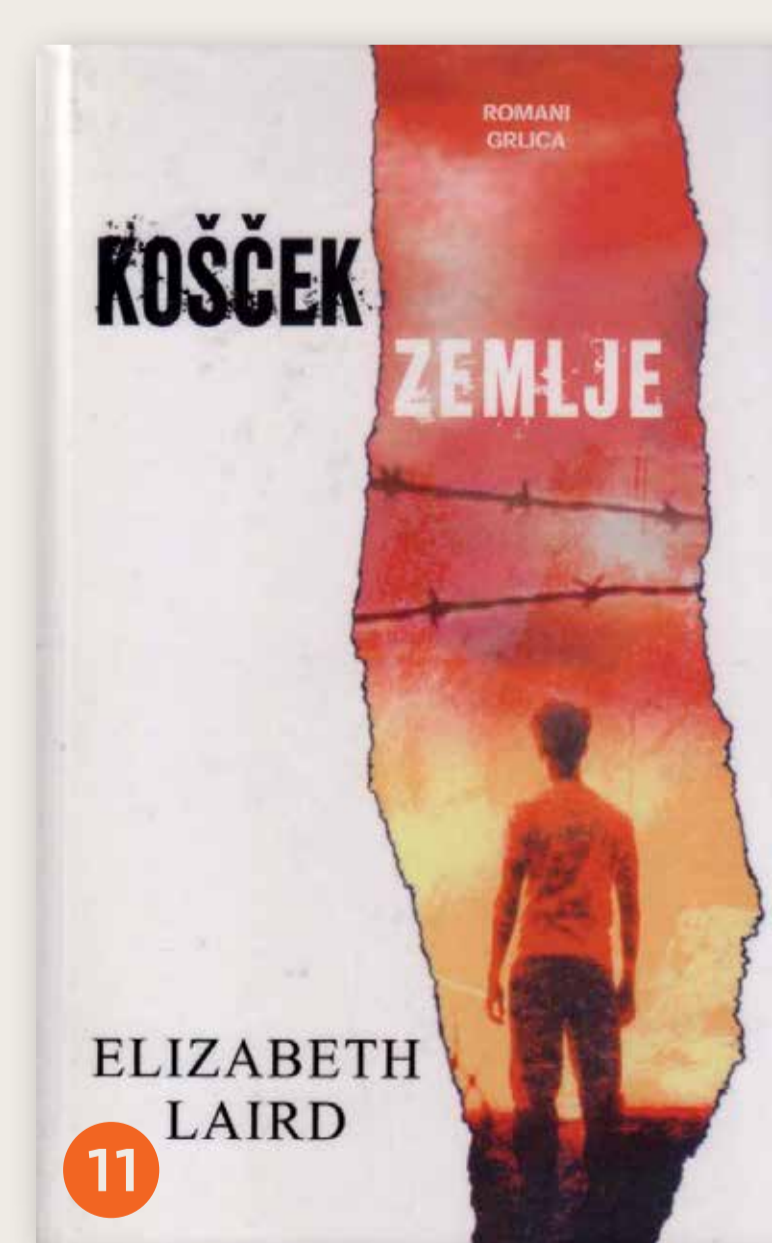
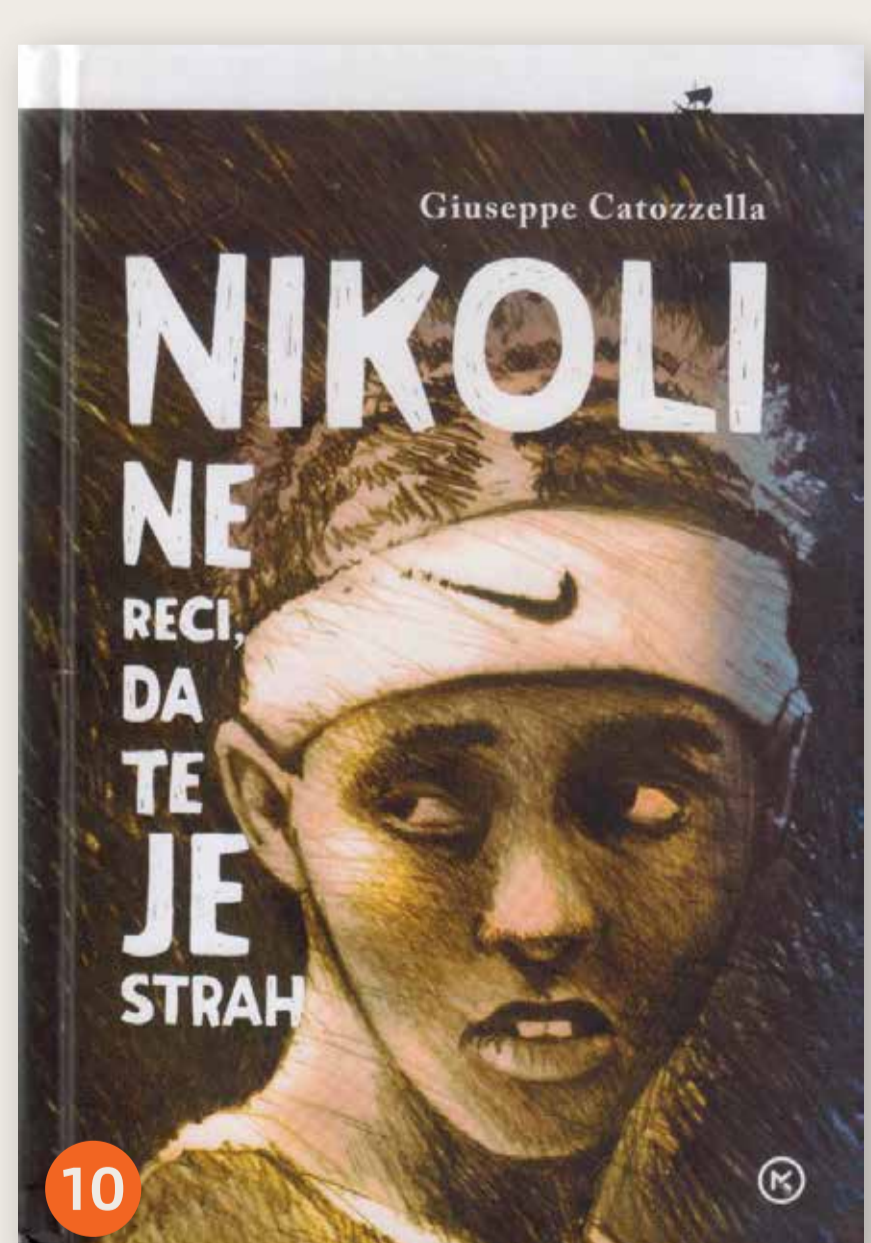
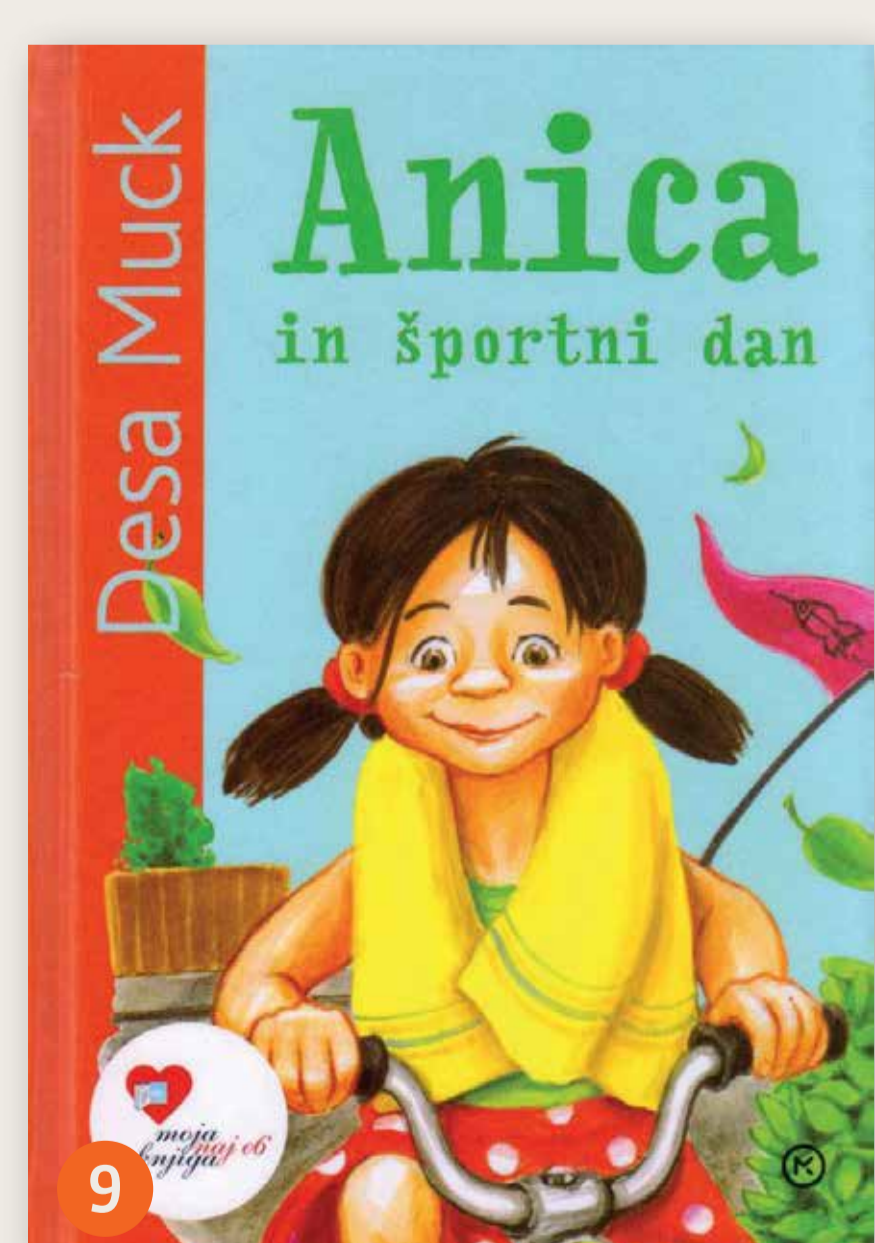
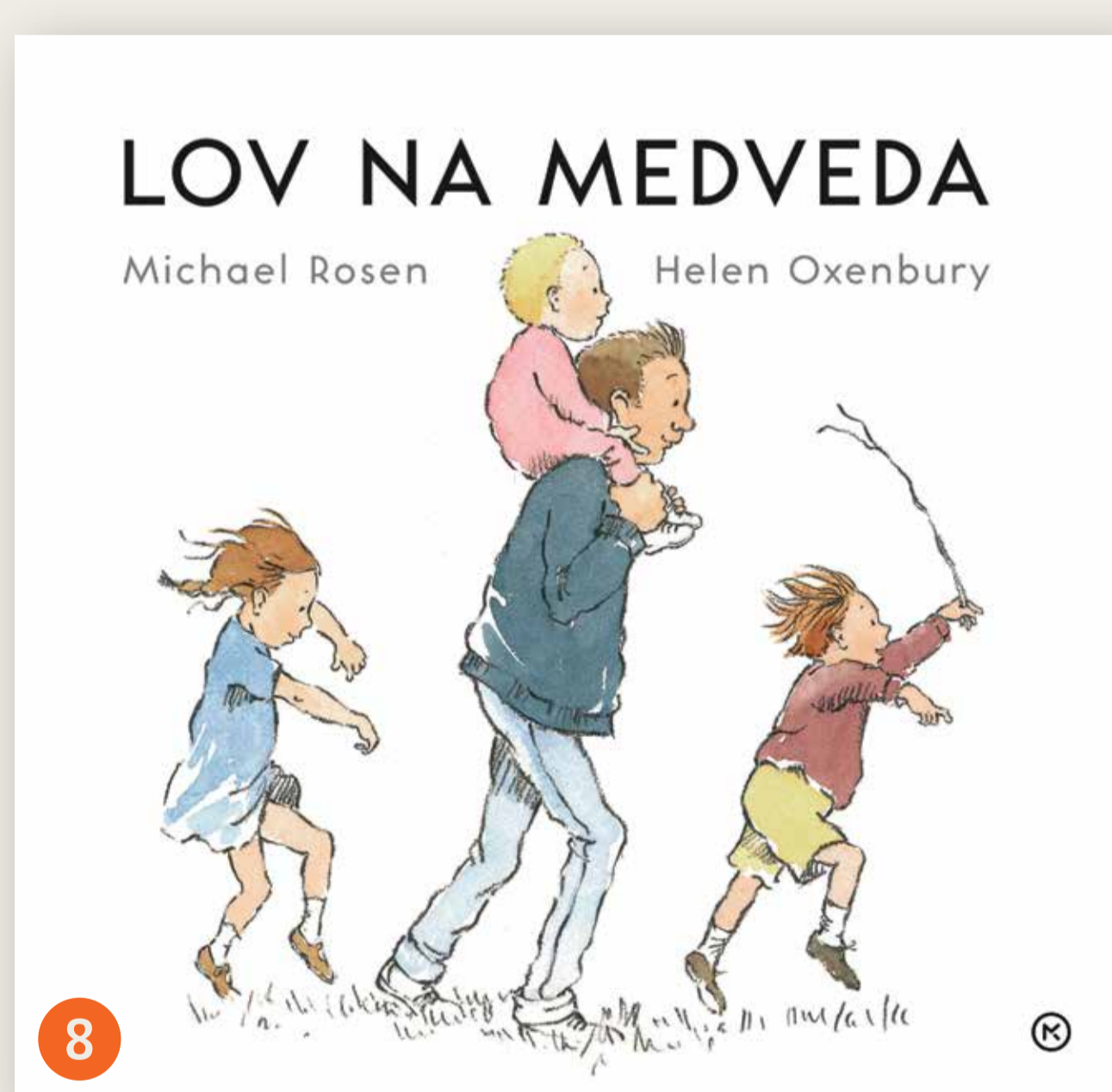
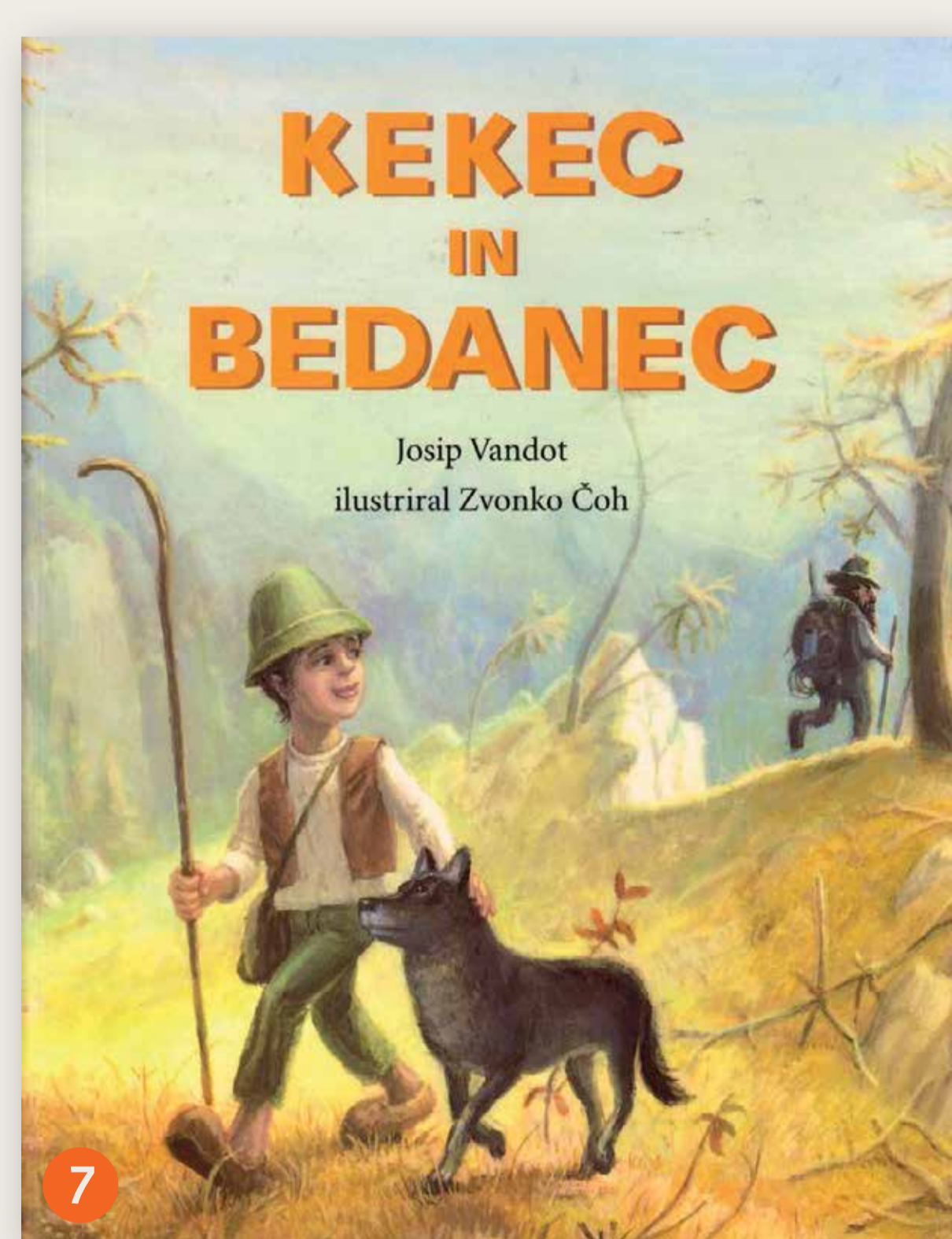
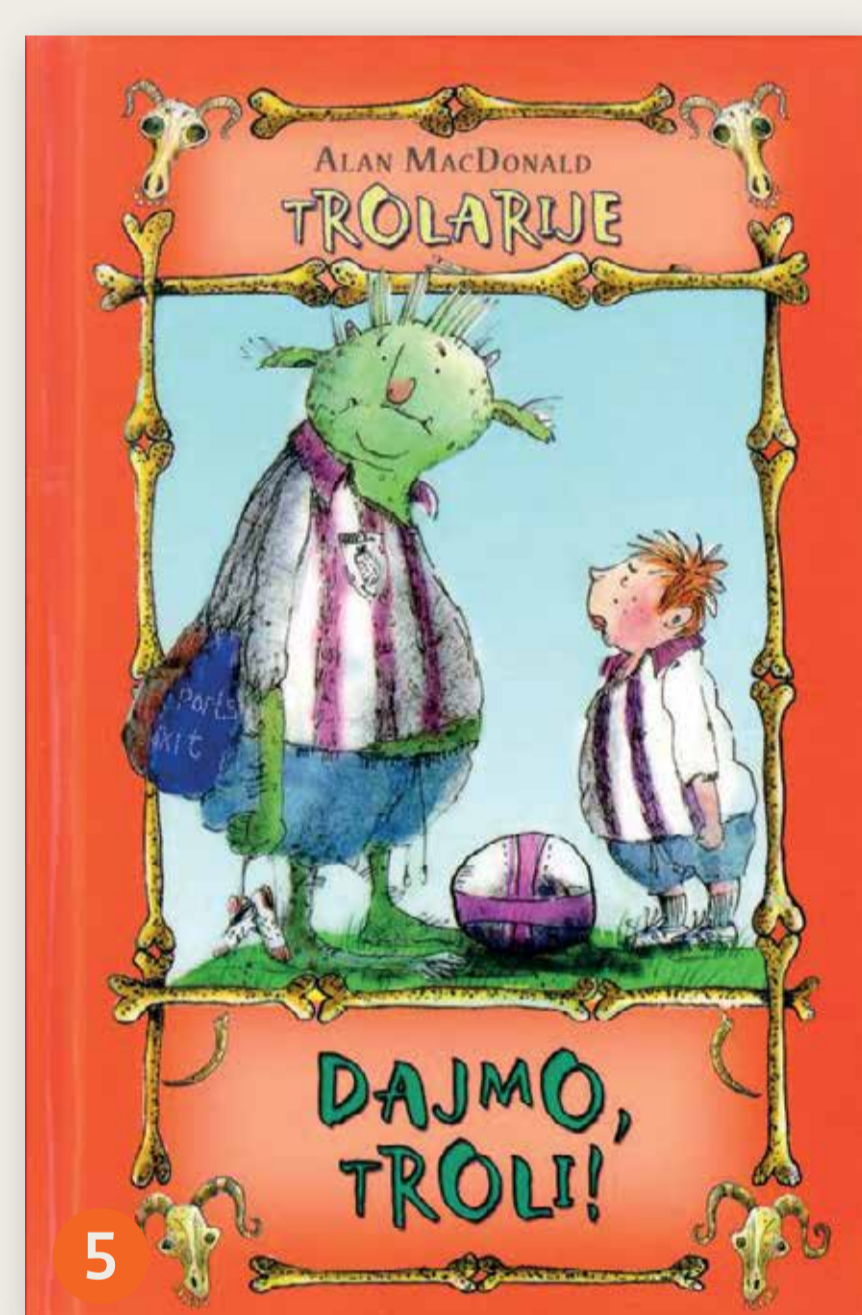
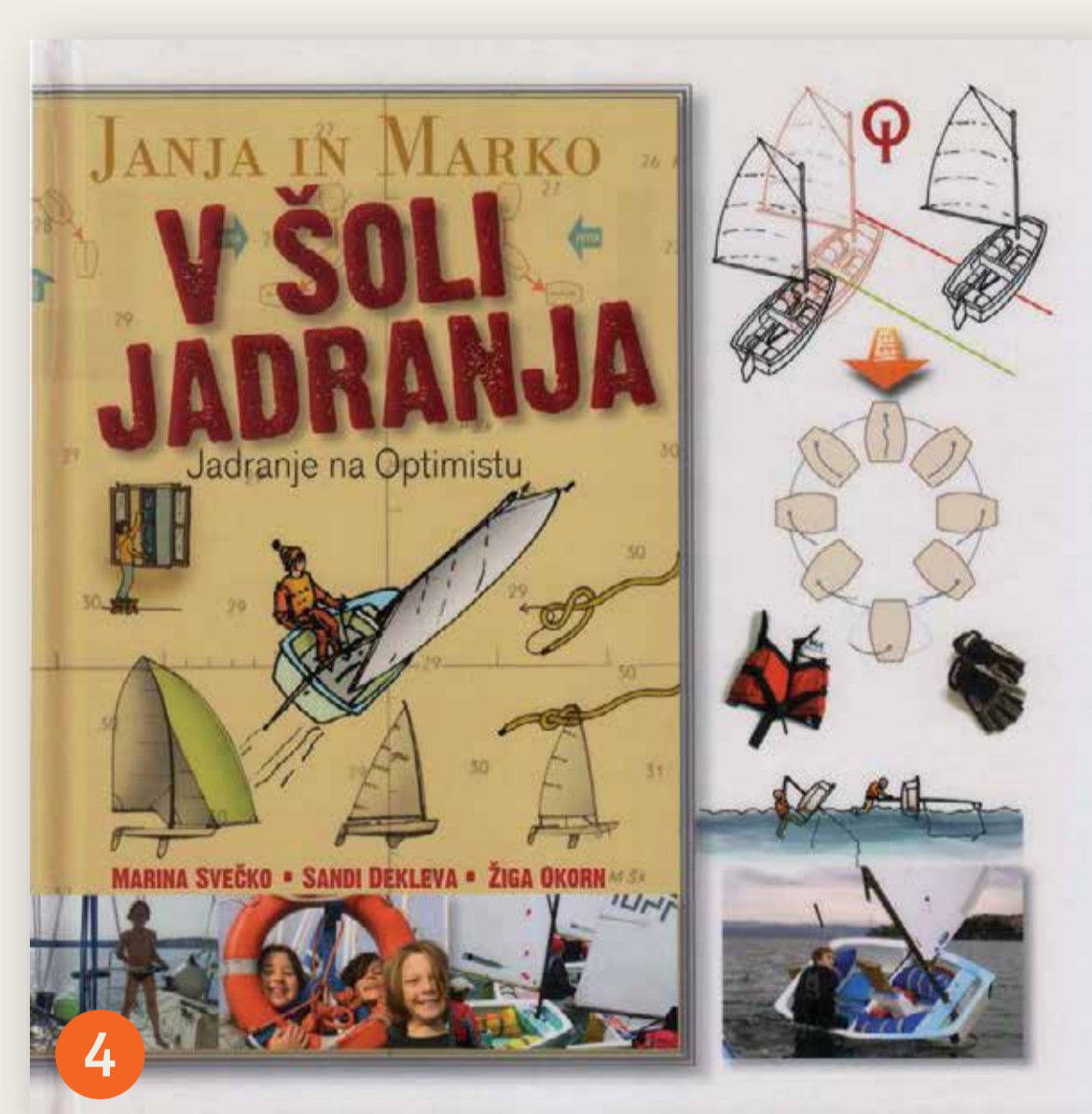
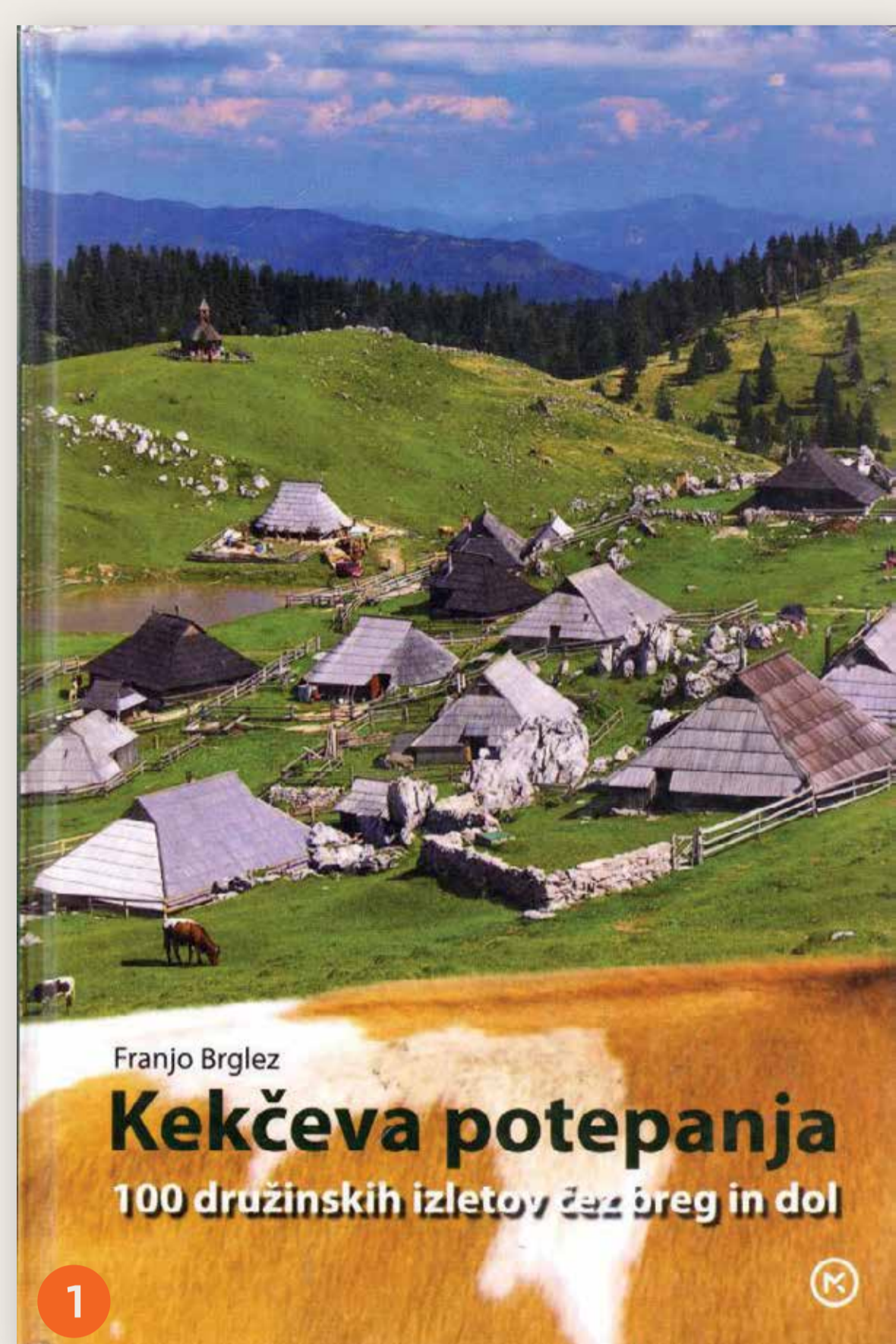
V Mestni knjižnici Ljubljana, Pionirska - center za mladinsko književnost in knjižničarstvo, smo pripravili izbor kakovostnih leposlovnih in poučnih knjig s športno tematiko za otroke in mlade, od predšolskega obdobja do konca srednje šole, pa tudi za družine, pedagoške in strokovne delavce v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah, športnih društvih ... Pri izboru smo bili še posebej pozorni na knjige z znakom kakovosti zlata hruška, ki ga podeljuje MKL, Pionirska od leta 2010 dalje.

➤ Leposlovne knjige na temo gibalnih in športnih dejavnosti za otroke in mladino, ki so prejele znak kakovosti zlata hruška

- MacDonald, Alan: *Dajmo, troli!* Maribor: Hiša knjig, Založba KMS, 2013. (Trolarije). Starost 5+
- Svetina, Peter: *Kako je gospod Feliks tekmoval s kolesom.* Dob pri Domžalah, 2016. Starost 5+
- Vandot, Josip: *Kekec in Bedanec.* Za slikanico priredil Andrej Rozman Roza. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2015. Starost 5+
- Rosen, Michael: *Lov na medveda.* Ljubljana: Mladinska knjiga, 2015. Starost 5+
- Muck, Desa: *Anica in športni dan.* Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006. Starost 5+
- Catozzella, Giuseppe: *Nikoli ne reci, da te je strah.* Ljubljana: Mladinska knjiga, 2016. Starost 14+
- Laird, Elizabeth: *Košček zemlje.* Ljubljana: Grlica, 2005. Starost 14+

Znak za kakovost knjige **Zlata hruška** izhaja iz vrednotenja knjig za otroke in mladino v *Priročniku za branje kakovostnih mladinskih knjig*, ki ga pripravlja in izdaja MKL, Pionirska - center za mladinsko književnost in knjižničarstvo. Namen vrednotenja je spodbujanje branja, širjenje dobre knjige in uveljavljanje kakovostne mladinske knjige v slovenskem jeziku ne glede na poreklo, obliko ali vsebino. Pionirska pri svojem strokovnem delu posamezno knjigo razume kot celotno in enovito kulturno stvaritev in jo tako tudi vrednoti.

➤ Poučne knjige na temo gibalnih in športnih dejavnosti za vzgojitelje, učitelje in starše

- Brglez, Franjo: *Kekčeva potepanja: 100 družinskih izletov čez breg in dol.* Ljubljana: Mladinska knjiga, 2011.
- Šport po meri otrok in mladostnikov: pedagoški, didaktični, psihosocialni, biološki in zdravstveni vidiki športne vadbe mladih. Napisal Branko Škof s sodelavci. Ljubljana: Fakulteta za šport, Inštitut za kineziologijo, 2016.

➤ Poučne knjige na temo gibalnih in športnih dejavnosti za otroke in mladino

- Baptiste, Baron: *Moj očka je presta: joga za starše in otroke.* Kranj: Damodar, 2007. Starost 5+
- Svečko, Marina; Dekleva, Sandi: *Janja in Marko v šoli jadriranja: jadranje na Optimistu.* Maribor: Društvo vodnih športov Skipper marina, 2010. Starost 9+

➤ Biografije slavnih športnikov

- Maze, Tina; Divac, Vito: *Jaz, Tina: biografski roman.* Ljubljana: DZS, 2017.
- Žoltowska Darska, Yvette: *Messi: mali deček, ki je postal velik nogometni junak.* Tržič: Učila International, 2015. Starost 9+

Izbor poleg športa, ki je pogosto izrazito tekmovalno usmerjen, predstavlja tudi širšo tematiko gibanja, ki spremlja človekovo življenje od rojstva do smrti ter je v današnji sedeči civilizaciji še kako pomembno - kot dihanje, kakovostno prehranjevanje ... Želimo si, da bi z izborom k branju pritegnili tudi mnoge oklevajoče bralce, pa tudi tiste, ki se bolj kot branju posvečajo športu - zanje bodo zagotovo zanimive biografije slavnih športnikov, ki so mnogim mladim življenjski idoli. Namen in cilj izbora sta spodbujanje branja kakovostne literature na temo gibanja in športa ter ozaveščanje o zdravem življenjskem slogu.

Celoten seznam odličnih knjig, ki smo ga pripravili na temo gibanja in športa, je obsežen in dosegljiv na spletnem naslovu: <http://www.kulturnibazar.si/umetnost-sport-in-dediscina/>.